

Ekonomiska utsikter

hösten 2013

Ekonomiska utsikter | Hösten 2013

Diagram

2:1	BNP-tillväxt, årstakter första och andra kvartalet 2013...	6
2:2	Huspriser och BNP under åren 2008–2012	6
2:3	Arbetslöshet	7
2:4	BNP-gap 2012 från OECD och IMF	7
2:5	Svensk exportmarknad, 18 länder	7
2:6	Arbetslöshet inom Euro-området	8
2:7	Inhemsk efterfrågan	8
2:8	Arbetslöshet i Spanien och Irland	9
2:9	Statobligationsränta 10 år (Benchmark) i några länder	10
2:10	BNP i Kina och Japan	10
2:11	Löneökning i Japan	11
2:12	Finansiellt sparande och bruttoskuld i offentlig sektor i USA	12
2:13	Huspriser i USA	12
2:14	Sysselsättning och arbetslöshet i USA	12
2:15	Arbetslöshet i Norden	14
2:16	Sysselsättningsgrad i Norden	14
3:1	Inköpschefsindex för industrin och tjänstesektorn	15
3:2	Barometerindikatorn	15
3:3	BNP i Sverige	16
3:4	Orderingång på exportmarknaden	17
3:5	Export av varor	17
3:6	Svensk växelkurs mot exportkonkurrenter	17
3:7	Bruttoinvesteringar	18
3:8	Bostadsinvesteringar	18
3:9	Industrins kapacitetsutnyttjande	18
3:10	Reporänta och 7-årig statsobligationsränta	19
3:11	Genomsnittlig bostadsränta	19
3:12	Villapris	20
3:13	Hushållssektorns sparkvot (årsgenomsnitt) och soliditetsställning (1 januari)	20
3:14	Skuldkvot och räntekvot	20
3:15	Privat konsumtion	20
3:16	Produktion i olika sektorer	21
3:17	Arbetade timmar i olika sektorer	21
3:18	Produktivitet i olika sektorer	21
3:19	Produktivitetens utveckling	21
3:20	Nyanmälda platser och varsel	22
3:21	Sysselsättning och arbetskraft	22
3:22	Arbetslöshet (ILO-definition) 15–74 år	22
3:23	Sysselsättningsgrad 20–64 år	24

3:24	Sysselsättning arbetare och tjänstemän	24
3:25	Vad gör det arbetslösa heltidsstuderandena?	23
3:26	Registrerad och underliggande produktivitet i näringslivet	25
3:27	Två vinstmått i näringslivet plus sänkt bolagsskatt	25
3:28	Näringslivets vinstläge (riskpremiem)	25
3:29	Löneökning i näringslivet med prognos	25
3:30	KPI och KPIF	26
4:1	Prisindex för småhus, korrigerat för konsumentprisutvecklingen	29
4:2	Påbörjade bostäder och ökad befolkning	29
4:3	Antal arbetslösa (16–65 år) på olika nivåer i läskunnighet	33
4:4	Antal arbetslösa (16–65 år) på olika nivåer i räknefärdighet	34
4:5	Arbetslöshet och utgifter för aktiv arbetsmarknadspolitik som andel av BNP	35
4:6	Andel arbetsmarknadsutbildning av de totala utgifterna för aktiv arbetsmarknadspolitik 1985–2011	36
4:7	Demografin för unga och gamla	36
4:8	Volymförändringar inom kommunala verksamheter	37
4:9	Resurser/behov för kommuner och landsting, exklusive skatteunderlagets utveckling, 2014–2017	38
4:10	Sysselsatta i kommunsektorn – enligt BP 2014 och SKL, Ekonomirapporten	38

Tabeller

1:1	Försörjningsbalans och nyckeltal	4
2:1	Internationella förutsättningar	6
3:1	Försörjningsbalans	16
3:2	Utgående löner	24
3:3	Investeringar	26
3:4	Disponibel inkomst och privat konsumtion	26
3:5	Produktion inom olika sektorer	27
3:6	Arbetsproduktivitet	27
3:7	Arbetsmarknadsläget	27
3:8	Sysselsättningen enligt NR	27
4:1	Större reformer i BP14	31
4:2	Stimulansåtgärder	40

Innehåll

1. Sammanfattning.....	4
2. Internationell ekonomi präglas av krisens återverkningar.....	6
3. Svensk ekonomi: Fortsatt hög arbetslöshet.....	15
4. Ekonomisk politik.....	28

LO-ekonomerna utger sedan 1947 en konjunkturrapport.

Den kommer ut två gånger om året, vår och höst.

Detta är 2013 års höstrapport.

Vid frågor om prognosen, ring Lars Ernsäter på telefon 08-796 27 44.

Beräkningarna slutfördes den 14 november.

Den tabell- och diagrambilaga som tidigare varit del av den tryckta rapporten finns att få som pdf-fil.

© Landsorganisationen i Sverige 2013

Omslagsfoto: Lars Forsstedt

Grafisk form: LO

Original: MacGunnar – Information & Media

Tryck: LO-Tryckeriet, Stockholm 2013

ISBN 978-91-566-2903-7

LO 13.11 1 000

1. Sammanfattning

FORTFARANDE MER ÄN fem år efter den finansiella kraschen hösten 2008 präglas internationell ekonomi av krisens återverkningar. Stora penningpolitiska stimulanser är allttjämt verksamma. De viktigaste centralbankerna har alla en styrränta på 0,5 procent eller lägre. Men trots stora penningpolitiska stimulanser och relativt omfattande finanspolitiska stimulanser i delar av världen så har de största industriländerna haft en mycket svag ekonomisk utveckling sedan finanskrisen.

Sverige är som ett exportorienterat land starkt beroende av vad som händer i vår omvärld. Vår syn är att den internationella konjunkturen verkar ha nått boten och börjat vända upp under andra kvartalet 2013.

Försörjningsbalans och nyckeltal

Procentuell förändring

	2012	2013	2014	2015
Privat konsumtion	1,6	2,6	3,0	2,2
Offentlig konsumtion	0,7	1,0	1,1	0,5
Investeringar	3,1	-2,1	3,7	5,5
Lagerinvesteringar ¹	-1,2	0,3	-0,1	0,0
Export av varor och tjänster	0,7	-1,8	3,3	5,5
Import av varor och tjänster	-0,6	-0,6	3,9	5,3
BNP ²	1,0	0,8	2,3	2,6
Nyckeltal:				
Sysselsättning	0,7	0,9	0,8	0,9
Arbetslöshet, ILO, 15-74 ³	8,0	8,0	8,0	8,0
Sysselsättningsgrad, 20-64 ⁴	79,4	79,6	79,7	80,2
Timplön	3,1	2,5	2,7	2,8
Produktivitet i näringslivet	1,7	0,9	2,1	2,5
KPI	0,9	0,1	0,9	1,9
KPIF	1,0	1,0	1,3	1,6
Real disponibel inkomst	3,3	2,6	2,6	1,3
Bytesbalans ⁵	6,2	5,6	5,5	5,7
Reporänta ⁶	1,5	1,0	1,0	1,5
USD/SEK ⁶	6,78	6,48	6,38	6,38
EUR/SEK ⁶	8,71	8,60	8,67	8,67

Tabell 1:1

Källa: SCB, Riksbanken samt egna beräkningar

- 1 Förändring i procent av föregående års BNP.
- 2 Kalenderkorrigerade värden 2014 och 2015.
- 3 Procent av arbetskraften.
- 4 Procent av befolkningen 20-64.
- 5 Procent av BNP.
- 6 Årsgenomsnitt, procent.

Vi bedömer att mindre finanspolitisk åtstramning, stigande huspriser och aktievärden, samt expansiv penningpolitik kan skapa gynnsammare förutsättningar för tillväxt i många länder framöver.

I euroområdet så finns tecken på spirande tillväxt i några krisländer. Men stora osäkerheter kvarstår. Många länder tyngs av en illa utformad åtstramningspolitik. Fortfarande är det oklart om det politiska systemet klarar att få en fungerande bankunion på plats.

Förutsättningarna för den ekonomiska utvecklingen i de nya tillväxtländerna har försvagats under de senaste månaderna. En central fråga för den globala ekonomin är hur Kina hanterar sin omställning från investeringar till ökad privat konsumtion.

Mot bakgrund av kvarstående problemen i många europeiska ekonomier och försämrade utsikter i tillväxtekonomierna är den allmänna förhoppningen att USA ska fungera som draglok i världsekonomin.

Sverige påverkas genom flera olika kanaler av den ekonomiska utvecklingen i våra grannländer. Under de senaste åren har Finland haft en fallande export medan Danmark har pressats av fallande bostadspriser.

Skuldkris i euroområdet och svag internationell tillväxt innebär att återhämtningen i den svenska ekonomin efter finanskrisen kom av sig i slutet av 2011. BNP-tillväxten 2012 stannade vid 1 procent och under det första halvåret i år var utvecklingen enligt nationalräkenskaperna svag.

Samtidigt som BNP-tillväxten har varit medioker har sysselsättningen fortsatt att öka stabilt. Spegelbilden av det är en mycket svag produktivitet utveckling. En möjlig förklaring kan vara att företagens förväntningar varit väl optimistiska, och de har fortsatt att rekrytera i tron att efterfrågan snart vänder upp. Ledande indikatorer som Konjunkturinstitutets barometerindikator och inköpschefsindex har under året tecknat en gradvis ljusare bild av det ekonomiska läget. Särskilt för industrin är bilden klart ljusare än vad som går att utläsa från utfallsiffror.

Konjunkturdata tyder inte på någon markant ökad tillväxt i svensk ekonomi i närtid och i skuggan av en trög utveckling i omvärlden saknas förutsättningar för att den svenska ekonomin ska lyfta på allvar nästa år och 2015. Lågkonjunkturen består. BNP bedöms växa med 0,8 procent i år och 2,3 respektive 2,6 procent 2014 och 2015.

Den efterfrågan som svensk export möter väntas växa långsammare än normalt de närmaste 2 till 3 åren även om vi räknar med en gradvis förbättring.

Det innebär att exporten inte kommer kunna vara en motor för utvecklingen på samma sätt som i tidigare återhämtningar. I stället väntas hushållens konsumtion bli den viktigaste drivkraften för tillväxten.

Sysselsättningen väntas öka med sammanlagt drygt 80 000 personer 2014 och 2015. Givet ett förhållandevis starkt arbetsutbud är sysselsättningsökningen under prognosperioden otillräcklig för att bringa ner arbetslösheten som biter sig fast vid 8 procent.

Det dämpade efterfrågeläget 2014 och 2015 ger ett begränsat utrymme för prishöjningar. Förbättrad produktivitet utveckling, måttliga löneökningar och svag utveckling av importpriserna innebär ändå att vinstläget, som försvagats under några år, kan förbättras samtidigt som inflationen är fortsatt låg. Den underliggande inflationen, KPIF, väntas stiga något under 2014 och sedan stabiliseras runt 1,5 procent under 2015.

Svensk ekonomi står inför två stora utmaningar under perioden 2014 till 2018:

- Arbetslösheten.
- Det offentliga välfärdsåtagandet.

Våra ekonomisk-politiska förslag syftar till att hantera båda dessa utmaningar. För LO-ekonomerna framstår det som uppenbart att en väl avvägd finanspolitik kommer att behöva stimulera efterfrågan under en period med lågt resursutnyttjande, samtidigt som den bidrar till att åtgärda de relativt stora strukturella problem som finns på svensk arbetsmarknad.

Vi anser att reporäntan skulle behöva sänkas till 0,5 procent och ligga kvar där fram till slutet av nästa år, för att sedan gradvis höjas. En sådan räntebana skulle leda till högre inflation, samtidigt som det bidrar till att vi snabbare når fullt resursutnyttjande och en lägre arbetslöshet.

LO-ekonomerna är kritiska mot hur majoriteten i Riksbankens direktion tolkar och sköter sitt uppdrag. Trots att regeringen tydligt har pekat ut Finansinspektionen som ansvarig myndighet för den finansiella stabiliteten så fortsätter majoriteten att ta hänsyn till hushållens skuldsättning i sina reporäntebeslut. Den svenska centralbanken befinner sig just nu i ett konstitutionellt ingemansland. Därifrån bör den snart förflytta sig.

Diskretionära finanspolitiska stimulanser är särskilt motiverade just nu. Vi föreslår därför en satsning på 70 miljarder kronor, jämfört med 2013 års budget. Det motsvarar cirka 2 procent av BNP. Satsningen är utformad så att den ger stora effekter på tillväxt och sysselsättning, samtidigt som den svarar mot de långsiktiga behoven i välfärden. Vi föreslår en kombination av permanenta och tillfälliga åtgärder: transfereringar till hushåll (15 miljarder kronor), statsbidrag till kommuner och landsting (30 miljarder), statliga infrastrukturin-

vesteringar (10 miljarder), arbetsmarknadsutbildning (5 miljarder) och bostadsinvesteringar (10 miljarder).

Vi har i vår kalkyl räknat med att stimulansprogrammet leder till en BNP-effekt på 81 miljarder kronor – det vill säga en multiplikatoreffekt på 1,2. Jämfört med regeringens förslag i budgetpropositionen får våra förslag betydligt större sysselsättningseffekt mätt per satsad krona.

Utgiftsökningar får större effekt än skattesänkningar eftersom de inte har något så kallat sparläckage. Regeringens förslag är helt inriktat på skattesänkningar, där merparten går till individer som idag inte har några kreditrestriktioner och därför inte kommer att göra några större förändringar av sitt konsumtionsbeteende, utan snarare kommer att välja att stärka sina balansräkningar ytterligare.

Vi bedömer att vårt stimulanspaket, när det ger maximal effekt, skulle kunna öka sysselsättningen med drygt 100 000 personer jämfört med en neutral finanspolitik. Det skulle innebära att arbetslösheten sjunker med cirka 2 procentenheter.

De åtgärder vi föreslår leder till en varaktig försämring av det offentliga finansiella sparandet med 55 miljarder kronor. I förhållande till regeringens budget för 2014 föreslår vi ytterligare 45 miljarder kronor i ofinansierade åtgärder, varav 30 miljarder är permanenta.

Det är viktigt att komma ihåg att en av poängerna med vårt förslag är att det, åtminstone de närmaste åren, ska vara ofinansierat, just för att ge de stimulans-effekter på tillväxt och sysselsättning vi eftersträvar.

2. Internationell ekonomi präglas av krisens återverkningar

DEN INTERNATIONELLA KONJUNKTUREN verkar ha nått en botten och har börjat vända upp under andra kvartalet 2013. Den exportmarknadsvägd BNP, det vill säga BNP på de för Sverige viktigaste exportmarknaderna, ökade med 0,4 procent jämfört med första kvartalet och omräknat till årstakt blir det 1,6 procent. Den svaga utvecklingen under tidigare kvartal medför dock att årstakten för helåret 2013 begränsas till 0,5 procent. År 2014 väntas tillväxten bli 1,5 procent.

Mindre finanspolitisk åtstramning och stigande huspriser och aktievärden skapar gynnsammare förutsättningar för tillväxt framöver än tidigare år. Penningpolitiken kommer att fortsatt vara mycket expansiv. De långa räntorna har börjat gå ned i krisländerna och

går upp något i övriga länder. Detta är en signal om att aktörer på den finansiella marknaden har börjat flytta tillgångar från länder som uppfattats som trygga till krisländerna. Börsvärdena börjar vända upp, men inte i krisländer som Spanien. Arbetslösheten är dock fortsatt hög i Europa.

BNP-tillväxt, årstakter första och andra kvartalet 2013 Procent, kvartal för kvartal

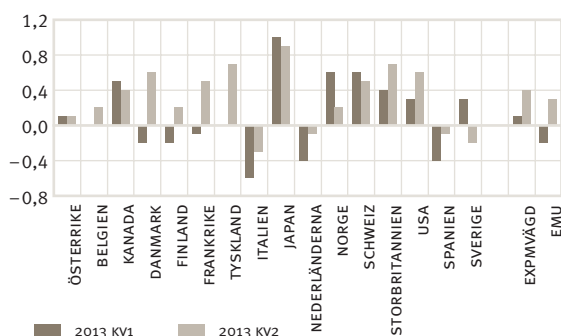

Diagram 2:1 Källa: Macrobond/Eurostat samt egna beräkningar

Huspriser och BNP under åren 2008–2012 Procentuell förändring

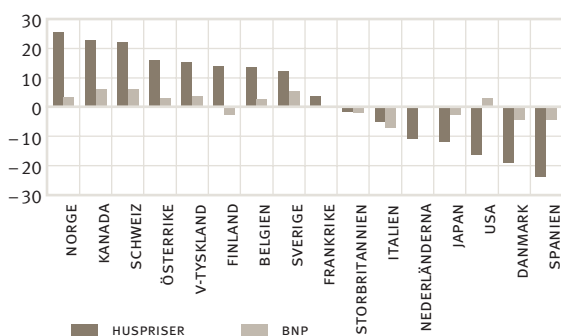

Diagram 2:2 Källa: OECD samt egna beräkningar

Internationella förutsättningar
Procentuell förändring

	2012	2013	2014	2015
BNP-utveckling				
Österrike	0,6	0,4	1,6	1,8
Belgien	-0,3	0,1	1,0	1,3
Kanada	1,7	1,6	2,3	2,4
Danmark	-0,4	0,1	1,2	1,5
Finland	-0,8	-0,6	1,2	1,3
Frankrike	0,0	0,2	1,1	1,5
Tyskland	0,9	0,5	1,4	1,4
Italien	-2,4	-1,8	0,7	1,2
Japan	2,0	2,0	1,2	1,1
Nederländerna	-1,3	-1,2	0,2	1,5
Norge	3,3	2,2	2,6	2,9
Schweiz	1,0	1,7	1,8	2,0
Storbritannien	0,1	1,4	1,9	2,0
USA	2,8	1,6	2,6	3,3
Spanien	-1,6	-1,3	0,2	0,5
Expmvägd BNP	0,6	0,5	1,5	1,9
Sverige	1,0	0,8	2,3	2,6
EMU	-0,6	-0,3	1,0	1,3
Grupp 1 ¹	0,9	0,5	1,5	1,5
Grupp 2 ²	-0,8	-0,3	1,0	1,4
OECD	1,4	1,0	1,8	2,3
Svensk exportmarknadstillväxt				
Råoljepris, Brent USD/fat ³	111,8	108,8	109,5	109,5
Växelkurs				

Tabell 2:1 Källa: Europakommissionen, Macrobond samt egna beräkningar

- 1 Tyskland, Österrike, Danmark, Finland och Norge.
- 2 Frankrike, Italien, Storbritannien, Belgien, Nederländerna och Spanien.
- 3 Årsgenomsnitt.

Huspriserna påverkar konjunkturen så att de länder som under och efter finanskrisen har haft fallande huspriser också har haft en sämre ekonomisk utveckling än de länder som har haft en stabil bostadsprisutveckling.

BNP-prognoserna för åren 2013 och 2014 utgår från IMF:s internationella konjunkturprognos från oktober 2013, samt utfallsdata till och med andra kvartalet 2013. EMU-länderna har i genomsnitt en något negativ BNP-utveckling under 2012 och 2013. I USA är tillväxten relativt god och 2012 uppgick tillväxten till 2,8 procent. De exportmarknadsvägda ländernas tillväxt är svag och uppgår 2012 respektive 2013 till cirka 0,5 procent.

2014 börjar tillväxten öka, men i måttlig takt. EMU-ländernas tillväxt väntas bli en procent medan tillväxten i USA blir 2,6 procent. De exportmarknadsvägda länderna väntas växa med 1,5 procent.

Arbetslösheten är fortsatt hög även om den sjunker i Tyskland och USA. Den höga arbetslösheten tyder på att det finns gott om lediga resurser och att pro-

duktionen kan ta fart så fort som efterfrågan tar fart. Detta har stor betydelse för tillväxtmöjligheterna 2015.

Bedömningen av 2015 handlar främst om hur man ser på ekonomiernas potentiella tillväxt, produktionsgapet i utgångsläget, samt hur många år det tar innan produktionsgapet sluts. Både OECD och IMF gör beräkningar och antaganden om dessa faktorer. IMF har en något mer negativ bild av potentiell tillväxt i Europa medan de har en mer positiv bild av USAs potentiella tillväxt. IMF:s beräkningar är av senare datum och vi har även utgått från dessa då det gäller 2015.

Den potentiella tillväxtbanan utgör ett tak för ländernas kommande tillväxttakter. Den potentiella tillväxten beräknas ha sjunkit i alla länder i samband med finanskrisen. Den potentiella tillväxten beräknas de närmaste åren ligga på mellan 1 och 2,5 procent. Undantag är de stora krisländerna Italien och Spanien. Deras potentiella tillväxt väntas vara omkring 0 procent.

IMF antar att de flesta länder sluter sitt produktionsgap omkring 2019. Genom att IMF har mindre BNP-gap än OECD så innebär det att IMF anser att det finns mindre lediga resurser i Europa. De kommande tillväxttakterna blir därför lägre än vad OECD skulle bedöma.

År 2015 beräknas tillväxten i EMU-länderna bli 1,3 procent medan den tar ordentlig fart i USA och blir 3,3 procent. De exportmarknadsvägda ländernas BNP beräknas i genomsnitt växa med 1,9 procent.

De exportmarknadsvägda ländernas BNP-utveckling avgör den svenska exportmarknadens utveckling. Den svenska exportmarknaden utvecklades svagt under 2012 och 2013 och ökade med endast cirka 2 procent per år. Under 2014 tar den fart och väntas öka med 4 procent för att 2015 kunna öka med 5 procent.

Arbetslöshet

Procent

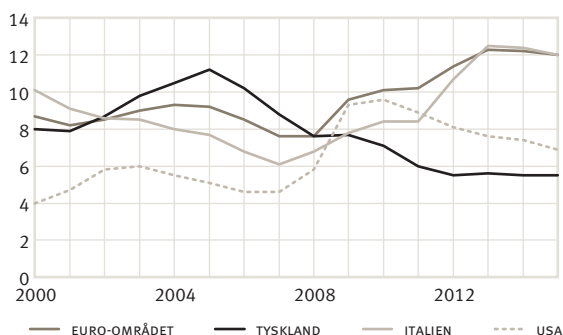

Diagram 2:3

Källa: IMF

BNP-gap 2012 från OECD och IMF

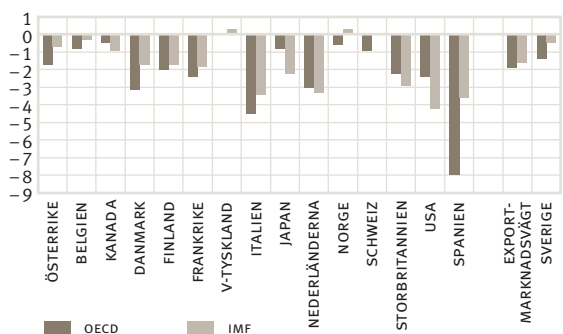

Diagram 2:4

Källa: OECD, IMF samt egna beräkningar

Svensk exportmarknad, 18 länder

Procentuell förändring

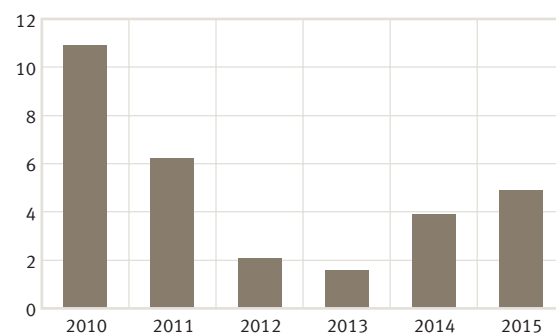

Diagram 2:5

Källa: Macrobond/Eurostat, SCB samt egna beräkningar

Den europeiska ekonomiska krisen, det sjätte året

Den europeiska ekonomiska krisen är nu inne på sitt sjätte år. Stora delar av Europa har idag en lägre BNP än länderna hade innan finanskrisen bröt ut. Arbetslösheten i euroområdet har ökat från drygt sju procent i början på 2008 till att hösten 2013 uppgå till cirka 12 procent.

Arbetslöshet inom Euro-området

Procent

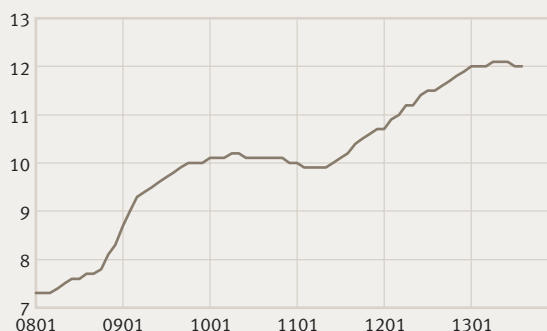

Diagram 2:6

Källa: Macrobond/Eurostat

Den ekonomiska krisen i Europa utlöstes av den globala finanskrisen. Krisen i Europa kom sedan att förvärras i takt med att enskilda EU-länders problem kom i öppen dager, där exempelvis Greklands fusk med statistik avslöjades, Irlands banker kollapsade och Spaniens bostadsbubbla sprack. Krisen i ett antal enskilda EU-länder kom sedan att bli hela Europas problem i takt med att det stod klart att det europeiska politiska systemet var oförmöget att snabbt agera gemensamt.

En grundläggande förklaring till den djupa europeiska krisen är de stora obalanserna i konkurrenskraft som finns inom eurozonen. Flera länder har under lång tid haft ett kostnadsläge som är och har varit allt för högt givet ländernas produktivitet. Det avspeglas bland annat i en negativ bytesbalans i handeln med omvärlden. Men trots bristande konkurrenskraft i flera euroländer så rådde det fram till 2008 ungefär samma statslåneränta inom hela eurozonen. De låga riskpremierna byggde på den felaktiga bedömningen att risken att låna ut till exempelvis Grekland var ungefär lika stor som risken att låna ut till Tyskland.

När Greklands stora ekonomiska problem uppmärksammades började riskpremierna växa mellan länderna inom eurozonen. I takt med att det stod

klart att det politiska systemet inom EU var oförmöget att finna en snabb lösning på Greklands problem så steg riskpremierna även i andra euroländer som uppfattades som ekonomiskt utsatta.

Till slut tvingades ett första halvhjärtat stödpaket till Grekland fram. Det följdes därefter av stödpaket till Portugal och Irland samt nya paket till Grekland. År 2013 fick även Cypern ett stödpaket. Det finns mycket som tyder på att Grekland i närtid kommer att behöva ett nytt stödpaket då landet inför 2014 saknar flera miljarder kronor i sin budget. Även Portugal kommer ha svårt att utan nya stöd finansiera nästa års budget.

Stödpaketen till krisländerna har inneburit att övriga euroländer, i något fall även IMF och EU-länder utanför EMU, lånar ut pengar till krisländerna eftersom de räntor som den privata marknaden begär har varit högre än vad länderna har kunnat bära.

Stödpaketen har följts av hårda krav på offentliga besparingar, i syfte att stärka förtroendet för ländernas betalningsförmåga, så att länderna själva ska kunna låna på den privata finansmarknaden. Strategin att krisländerna genom hårda besparingar ska imponera på obligationsköparna har bidragit till att pressa ner EU-ländernas BNP och öka den redan höga arbetslösheten.

Det dåliga utfallet för den europeiska åtstramningspolitiken blir tydligt om man jämför euroområdets utveckling med USA och Japan. I USA och Japan har den inhemska efterfrågan, i reala termer, återhämtat sig och är nu högre än före finanskrisen. I euroområdet är den inhemska efterfrågan idag lägre än innan finanskrisen och har påtagligt sjunkit se-

Inhemska efterfrågan

Fast pris, säsongrensat, index 2007Q4 = 100

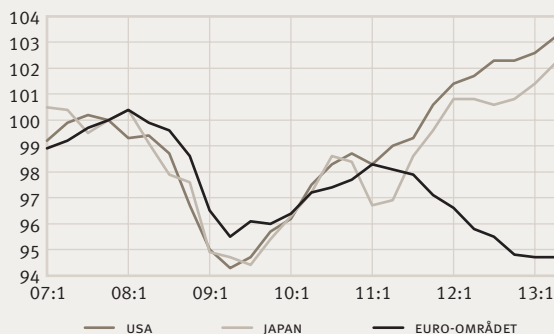

Diagram 2:7

Källa: Macrobond samt egna beräkningar

dan 2010 när den europeiska åtstramningspolitiken började genomföras.

EU-kommissionen har mött allt större kritik mot sitt ensidiga fokus på offentliga skulder. Kommissionen har sökt stöd för sin åtstramningspolitik i bland annat Reinhart och Rogoffs numera avfärdade forskningsresultat om att det skulle gå en farlig gräns när de offentliga skulderna når 90 procent av BNP. EUs ekonomikommissionär Olli Rehn hävdade så sent som i februari 2013 i ett brev till Europas finansministrar, där han försvarade EUs allt mer kritiserade åtstramningspolitik, att det var på grund av denna 90-procentsregel som den inslagna politiken med nedskärningar måste fortsätta.¹

EU-kommissionen har också fått kritik av ekonomer på IMF som anser att EU har underskattat de negativa multiplikatorerna av budgetåtstramningarna. I en rapport som författats av en ekonom på EU-kommissionen, dock inte ett officiell ställningstagande, så vidgår man nu att de negativa multiplikatorerna av åtstramningarna är stora. I rapporten framgår det exempelvis att den negativa multiplikatorn på BNP för Spaniens budgetnedskärningar är 1,1.²

Under den senaste tiden har en viss förbättrad ekonomisk utveckling kunnat uttydas i några av krisländerna. Spaniens export har ökat som andel av BNP från cirka 20 procent före krisen till cirka 35 procent av BNP idag. I Irland har de offentliga underskotten minskat kraftigt och riskpremierna för landets upplåning har dämpats. Samtidigt har några av länderna i norra Europa, som har stött Berlins och

Bryssels åtstramningslinje, nu börjat få egna stora ekonomiska problem. Ett sådant exempel är Nederländerna som har haft negativ tillväxt under de senaste kvartalen.

De positiva tecknen i några av krisländerna lyfts nu fram som en framgång för åtstramningspolitiken. En mer rimlig beskrivning är att krisländerna fortfarande har en mycket lägre BNP än före krisen, att arbetslösheten är skyhögt och att flera av krisländerna har gynnats av att åtstramningsåtgärderna har lättats.

"If depressions and mass unemployment are a success, then adjustment in the eurozone is indeed a triumph"

Martin Wolf, Financial Times 2013-09-25

De senaste åren präglades av en kapitalflykt från euroområdets periferi till euroområdets kärna. Detta har kommit att accentuera klyftorna inom eurozonen. Det har bidragit till att eurozonens kärnländer – Tyskland och Frankrike – trots relativt hög statsskuld och stor bankexponering mot krisländerna har kunnat fortsätta att låna mycket billigt. De bankekonomer som under det senaste halvåret har utmålade Frankrike som nästa krisland i euroområdet och förutspått att Frankrike skulle mötas av kraftigt stigande riskpremier har fått fel.

Den europeiska centralbanken ECB har under krisen agerat allt mer aktivt. Inledningsvis ansåg sig ECB vara synnerligen begränsad av det politiska mandat man hade. Men ECB har kommit att tolka sitt mandat allt mer frikostigt. ECB har genomfört omfattande stödköp av skuldpaper från de euroländer som har pressats av stigande räntor. Finansieringen av banker i euroområdet har påtagligt underlättats genom att ECB på fördelaktiga villkor lånat ut mycket stora summor. ECBs agerande har bidragit till att pressa tillbaka räntan och har därmed gett krisländerna bättre möjlighet att klara sin offentliga finansiering.

Det politiska systemet inom EU har gång på gång annonserat nya insatser för att hantera den ekonomiska krisen. Men den mest effektiva insatsen för att stabilisera ekonomin inom eurozonen och för att få ner statsskuldräntorna har ECB stått för. Viktigast var ECBs initiativ tidigt hösten 2012 att öppna upp för möjligheten att köpa av euroländer utgivna statsobligationer på andrahandsmarknaden, kallat OMT (outright monetary transactions). Programmet har inte använts, men vetskapen om att ECB är beredd att agera har haft en påtaglig effekt på räntorna i krisländerna.

Arbetslöshet i Spanien och Irland

Procent

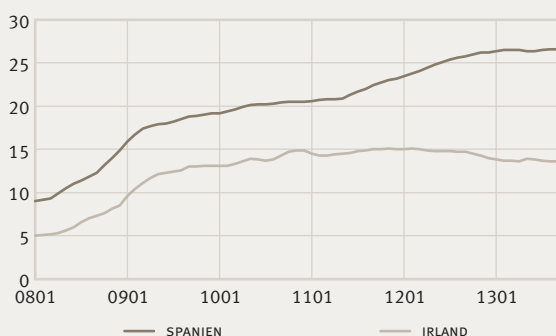

Diagram 2:8

Källa: Macrobond/Eurostat

1 http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/rehn/documents/cab20130213_en.pdf

2 http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/economic_paper/2013/pdf/ecp506_en.pdf

Den europeiska ekonomiska krisen, det sjätte året, forts.

Statobligationsränta 10 år (Benchmark) i några länder Procent

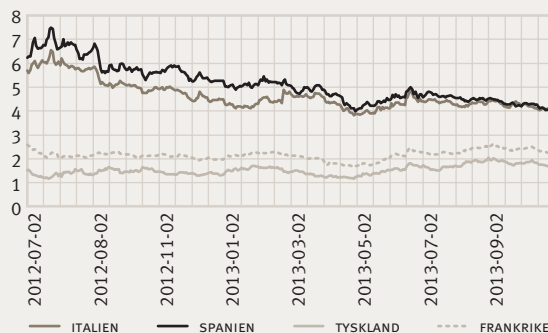

Diagram 2:9

Källa: Macrobond

ECBs initiativ med OMT har lyckats pressa ner riskpremierna på räntorna rejält – mest för de länder som hade högst ränta. Räntefallet efter ECBs ingripande indikerar att nivån på riskpremien inte enkom var knuten till statsskuld och budgetunderskott utan också var kopplad till marknadens rädsla för att länder under oordnade former skulle lämna eurozonen, liksom likviditetsproblem.

Den politiska utvecklingen i Europa har under krisåren varit mycket instabil. Flera politiska ledare har tvingats bort. Stora partier har fått se sitt stöd raseras. Främlingsfientliga och nationalistiska partier har fått ökat stöd i flera delar av Europa, exempelvis nynazister i Grekland, National Front i Frankrike

och Sannfinländarna i Finland. Stödet för EU har sjunkit mycket kraftigt i flera medlemsländer, inte minst i Spanien och Grekland.

Det finns nu en relativt bred politisk insikt i stora delar av Europa om att besparingsprogrammen inom eurozonen inte uppnått sitt syfte – att stärka förtroendet för den ekonomiska stabiliteten.

En central förklaring till den ekonomiska krisens djup i Europa är bristen på överstatlig reglering av finansiella institutioner. I flera länder har statsskulderna skjutit i höjden i takt med att regeringarna har ansett sig tvingade att på nationell basis rädda fallande banker. Europas banksystem är allt sedan finanskrisen i mycket dåligt skick. Sedan finanskrisen bröt ut 2008 har 88 banker i den europeiska unionen mottagit statsstöd. Det kan jämföras med USA där endast 13 banker under motsvarande period har fått statsstöd, ingen efter 2009.

Under 2013 har steg tagits mot en europeisk bankunion. ECB har utsetts att övervaka större europeiska banker. Beslut har tagits om gemensamma regler för hantering av krisbanker. Regeln innebär att krisbanker först måste täcka sina förluster med obligatoriska skuldnedskrivningar hos fordringsägare om motsvarande åtta procent av skulderna innan bankens hemland kan tillföra skattemedel. Beslut har även tagits för att på sikt ge kommissionen ansvaret för att säkerställa bankupplösningar av europeiska banker. Men mycket stora frågetecken kvarstår dock. Även Sveriges syn på den process som nu pågår i EU mot en fullbordad bankunion är oklar.

Kina och Japan

Kina

Världens nästa största ekonomi hade en lägre tillväxttakt under första halvåret än förväntat. Tillväxten väntas i år bli cirka 7,5 procent, vilket är i linje med den kinesiska regeringens "mål". Nästa år minskar tillväxttakten ytterligare, till cirka 7,3 procent. IMF:s prognos bygger på att finanspolitiken fortsatt är svagt stimulerande, samtidigt som penningpolitiken är oförändrad.

I syfte att begränsa riskerna för framtida finansiella kriser försöker de kinesiska myndigheterna begränsa kredit- och framväxten av så kallade "skuggbanker" (det vill säga finansiella institutioner som inte lyder under vanlig bankreglering). Konjunkturpolitiken har därför bytt inriktning, och strävar efter att ge ett mer riktat stöd till vissa sektorer, till exempel små

BNP i Kina och Japan

Fast pris, säsongrensat, årlig förändring

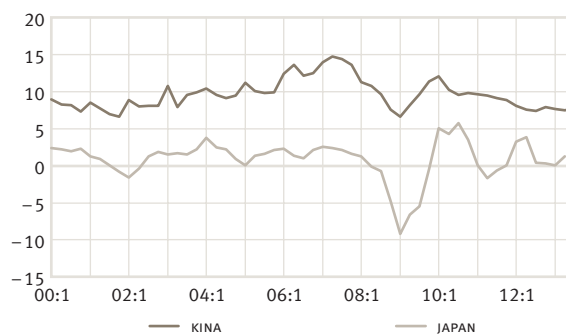

Diagram 2:10

Källa: Macrobond

företag, snarare än att mer allmänt stödja investeringar via billiga krediter.

De stora riskerna för den kinesiska ekonomin är att den globala ekonomin går in i en fördjupad lågkonjunktur, vilket skulle påverka Kinas exportberoende tillverkningsindustri negativt.

Det tredje kvartalet var Kinas arbetslöshet enligt officiellt statistik 4 procent, en svag minskning från föregående kvartal. Det är svårt att veta hur pålitlig den officiellt statistiken är. Under perioden 2008 till 2013 har arbetslösheten på kvartalsbasis hela tiden legat inom intervallet 4 till 4,3 procent.

Japan

Den japanska ekonomin har reagerat positivt på den mycket stimulerande finans- och penningpolitiken, som lanserades av den nya regeringen i december 2012. Denna politik, populärt kallad Abenomics efter premiärministern, har tre huvudspår:

- Monetära lättnader.
- Flexibel finanspolitik.
- Strukturella reformer.

Syftet med politiken är att ta Japan ur den deflationistiska fälla och låga tillväxt landet har befunnit sig i sedan 20 år tillbaka. Under 2012 och 2013 har inflationsförväntningarna krupit upp mot 1 procent, men ligger fortfarande en bra bit från målet på 2 procents inflation. De nominella lönerna har ännu inte börjat stiga i tillräckligt grad för att kunna underbygga högre inflationsförväntningar, och blir därför en viktig indikator framöver.

Löneökning i Japan Procentuell förändring

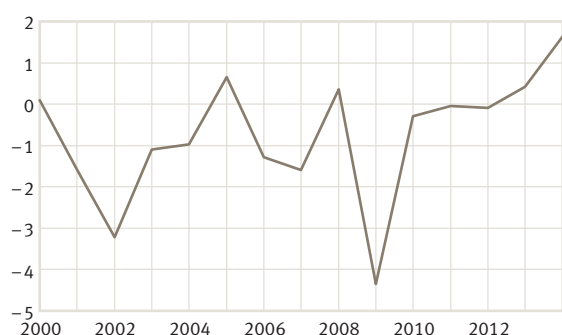

Diagram 2:11

Källa: Macrobond/OECD

Den "flexibla" finanspolitiken innebär en stimulans motsvarande 1,4 procent av BNP under perioden 2013–2014, som sedan följs av konsolidering med början 2014. Det uttalade målet är att det primära underskot-

tet (statsskuldräntor exkluderas) ska halveras mellan 2010 och 2015, det vill säga gå från 6,6 procent till 3,3 procent. Från och med 2020 ska de offentliga finanserna ha primära överskott. De strukturella underskotten i de offentliga finanserna är både 2012 och 2013 runt 9 procent av BNP. Förbättrade offentliga finanser ska framför allt åstadkommas genom att konsumtionsskatter höjs i två steg 2014 och 2015.

"Abenomics" har haft stora effekter på de finansiella marknaderna och på växelkursen. Nikkei, ett stort aktieindex, steg med 30 procent mellan december och juni, samtidigt som den reala växelkursen försvagades med 17 procent.

BNP-tillväxten väntas i år bli cirka 2 procent. Enligt IMF kan hälften av den ökningen tillskrivas den nya ekonomiska politiken. Under 2014 sjunker tillväxttakten till 1,2 procent, till följd av mindre stimulerande finanspolitik och högre konsumtionsskatter.

Japan har i jämförelse med de flesta andra avancerade ekonomier mycket låg arbetslöshet. I september var arbetslösheten 4 procent (säsongjusterat), en svag minskning jämfört med månaden före. Även sysselsättningsgraden är på väg uppåt, vilket innebär att lägre arbetslöshet inte beror på att personer lämnar arbetskraften. Arbetslösheten har ännu inte nått ner till sådana nivåer att det har börjat resultera i märkbart stigande löner.

USA – draglok trots politiska konflikter

Utvecklingen i den amerikanska ekonomin efter finanskrisen har varit svagare än i tidigare återhämtningar. Mot bakgrund av problemen i många europeiska ekonomier och försämrade utsikter i tillväxtekonomierna är ändå den allmänna förhoppningen att USA ska fungera som draglok i världsekonomin. Finanspolitiken har de senaste åren varit åtstramande samtidigt som penningpolitiken har varit rejält expansiv.

Två händelser har under hösten i år satt sin prägel på utvecklingen i USA. För det första överraskade den amerikanska centralbanken genom att skjuta på tidpunkten för nedtrappningen av de omfattande stödköpen av obligationer, vilket ledde till lägre obligationsräntor och stigande aktiekurser. Samtidigt är det en signal om att USAs centralbank Federal Reserve inte ser fullt så ljus på utvecklingen som många bedömare tidigare trott.

För det andra lyckades inte de amerikanska politikerna enas om en ny budget innan det nya budgetåret startade, vilket fick till följd att delar av den federala statsapparaten fick stängas under drygt två veckor. Än viktigare var att politikerna dröjde in i det sista med att besluta om en nödvändig höjning av statens tillåtna skuldtak. Det republikanska partiet, pådrivna av den ultrakonservativa Tea party-rörelsen, försökte villkora

en uppgörelse med förändringar av den beslutade hälsovårdsreformen "Obamacare", men fick ge vika. Ett stort problem med uppgörelsen är att den är tillfällig och nya konflikter är att vänta i början av nästa år. Den negativa effekten på BNP-tillväxten det fjärde kvartalet av stängningen av delar av statsapparaten har uppskattats till cirka en halv procentenhet.

Tillväxten i år hålls tillbaka av att finanspolitiken är tydligt åtstramande. Uppgörelsen i samband med det så kallade budgetstupet innebar att marginalskatten för dem med högst inkomster höjdes och att den tillfälliga reduktionen av arbetsgivaravgifterna löpte ut. Därtill kommer stora besparingar genom automatiska utgiftsminskningar (*sequester*). Drygt hälften av besparingarna drabbar militärens del av budgeten, men besparingarna berör också skolor, omsorg och forskning. IMF uppskattar åtstramningarnas effekt på BNP-tillväxten till mellan 1,5 och 1,75 procentenheter 2013.

Den kraftigt åtstramande finanspolitiken, framför allt i år, leder till att det offentliga underskottet minskar snabbt och stabiliseras runt 4 procent av BNP 2015. Det innebär att den offentliga skulden stabiliseras runt 105 procent av BNP.

Finansiellt sparande och bruttoskuld i offentlig sektor i USA Procent av BNP

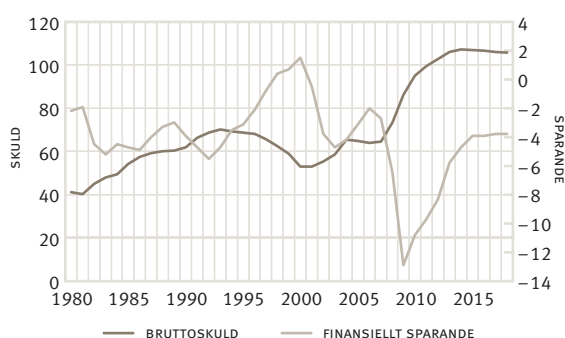

Diagram 2:12

Källa: IMF/WEO

Penningpolitiken är fortsatt mycket expansiv. Federal Reserve har hållit styrräntan inom intervallet 0–0,25 procent sedan december 2008. Samtidigt köps statspapper för 45 miljarder dollar per månad och bolånerelaterade värdepapper för 40 miljarder dollar per månad. Även om man påbörjar en nedtrappning av dessa stödköp, enligt flertalet bedömare i början av nästa år, kommer penningpolitiken vara mycket expansiv de närmaste åren. I december 2012 införde Federal Reserve så kallade tröskelvärden för arbetslöshet (6,5 procent) och inflation (2,5 procent på några års sikt). Tröskelvärdena indikerar när styrräntan kan komma att höjas igen. Den förväntade långsamma ned-

gången av arbetslösheten pekar mot att det kommer att dröja.

I takt med att finanspolitiken blir mindre åtstramande, samtidigt som penningpolitiken är fortsatt expansiv, väntas tillväxten gradvis stärkas och nå över 3 procent 2015. En viktig, gynnsam faktor för den amerikanska ekonomin framöver är att återhämtningen på bostadsmarknaden kommit på allt fastare mark, med stabilt stigande huspriser, ökade husförsäljningar och en förbättrad byggkonjunktur. Uppgången i huspriser väntas på lite sikt vara en drivkraft för ökad konsumtionstillväxt.

Huspriser i USA

Case-Shiller National procentuell förändring

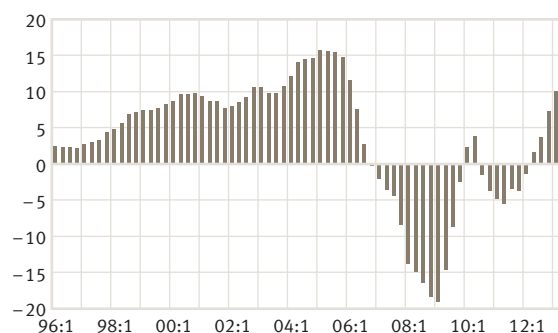

Diagram 2:13

Källa: Macrobond

Förbättringen på arbetsmarknaden fortsätter, men det går trögt. Sysselsättningen har i genomsnitt ökat med knappt 180 000 personer per månad hittills under 2013, vilket är en måttlig uppgång med historiska mått mätt. Arbetslösheten har sjunkit från en topp på 10 procent i oktober 2009 till 7,3 procent i oktober. Men en stor del av nedgången beror på att många har

Sysselsättning och arbetslöshet i USA

Säsongrensat

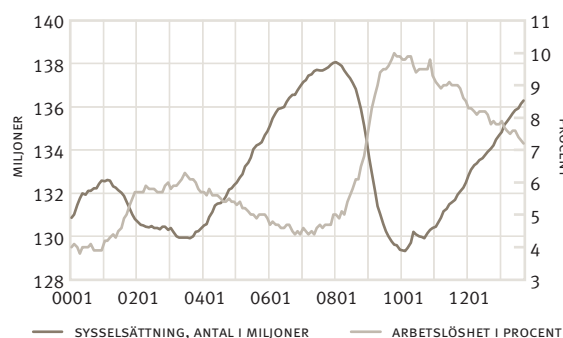

Diagram 2:14

Källa: Macrobond

Råvaror

Ungefär en tiondel av Sveriges varuexport utgörs av mineralvaror så som järn och stål. Världsmarknadspriset och efterfrågan på mineraler och andra råvaror påverkar Sveriges exportvolym och exportintäkter. Men prisutvecklingen på råvaror påverkar också förutsättningarna för investeringar i exempelvis gruvnäringen.

Vi kan konstatera att många råvarupriser sedan årsskiftet har fallit från höga nivåer. Detta har också resulterat i fallande aktiepriser för gruvbolag globalt. Exempelvis har de globala världsmarknadspriserna på varor såsom järnmalm, koppar och kol fallit med uppemot hälften sedan pristoppen år 2011.

En central anledning till priset är sannolikt den något mer dämpade konjunkturen i många tillväxtekonomier. Priset på råvaror har under flera år gynnats av de omfattande investeringar som pågått i Kina. Mellan 2000 och 2012 ökade Kinas andel av världskonsumtionen av exempelvis stål från 16 till 44 procent. Den framtida ekonomiska utvecklingen i Kina kommer sannolikt att ha en stor påverkan på de globala världsmarknadspriserna på råvaror och därmed på Sveriges exportmöjlighet och investeringsvolym.

lämnat arbetskraften – arbetskraftsdeltagandet är det lägsta på 35 år. I takt med att tillväxt och sysselsättning efter hand tar fart förväntas fler människor åter söka sig till arbetskraften och nedgången i arbetslösheten blir därigenom långsam.

Norden

Danmark – svag tillväxt och minskande arbetsutbud

Den danska tillväxttakten är fortsatt svag. Under det första halvåret 2013 minskade BNP med 0,1 procent jämfört första halvåret 2012.

Hoppet står till det förbättrade konsumentförtroendet som under den senaste tiden har stigit till den högsta nivån sedan finanskrisen bröt ut. En förklaring till hushållens stigande optimism är att bostadspriserna, som har fallit under flera år, nu tycks ha stabiliserats. Det finns dock fortfarande risker för ytterligare prisfall.

Även den låga inflationen bidrar till det högre konsumentförtroendet eftersom reallönerna, efter flera år av fallande köpkraft, återigen ökar. I juli var inflationstakten 0,6 procent, vilket är den lägsta ökningstakten sedan mätningarna inleddes för 45 år sedan.

Arbetslösheten har sjunkit sedan förra sommaren,

men det beror främst på att arbetskraften minskar. En förklaring till det är troligen att arbetssökande som förlorar sina arbetslöshetsersättningar lämnar arbetskraften. Sysselsättningsgraden har fallit dramatiskt sedan 2009 och visar ännu inga tydliga tecken på att vända uppåt. Därför varnar Arbejderbevægelsens erhvervsråd för en kommande arbetskraftsbrist när efterfrågan väl tar fart igen. BNP bedöms öka med 0,1 procent under 2013 och med 1,2 respektive 1,5 procent under 2014 och 2015.

Norge – svagare tillväxt och något högre arbetslöshet

Den starka norska ekonomin har saktat in och tillväxten kommer att vara något svagare framöver. Den lägre tillväxttakten beror framför allt på svagare internationell efterfrågan. Den låga styrräntan har förvisso medfört en svagare norsk krona som har gynnat norsk export. Industriproduktionen, exklusive energi och gruvnäringen, har varit stark och ökade under andra kvartalet 2013 jämfört med kvartalet innan.

Men den svagare växelkursen har samtidigt drivit upp importpriserna och bidrar till högre inflationstakt. Konsumentpriserna ökade med 3,2 procent i augusti, jämfört med ett år tidigare, och konsumentpriserna exklusive skatter och energipriser ökade med 2,5 procent under samma period.

Nästa år finns en risk att hushållens konsumtion dämpas något på grund av lägre reallöneökningar, när inflationen ökar, och stigande räntor.

Bostadspriserna, som har ökat kraftigt sedan slutet av 1990-talet – bland annat beroende på starka inkomstökningar, befolkningstillväxt och låga räntor – har mattats av under 2013. Förklaringen är att antalet färdigställda bostäder ökar och antalet påbörjade bostadsbyggen är rekordhøgt. Även stramare lånevillkor bidrar till att bostadspriserna ökar långsammare. Dock är både bostadspriser och hushållens skuldsättning fortfarande rekordhøga. Den höga skuldsättningen gör hushållen sårbara för prisfall och räntehöjningar.

Trots att antalet sysselsatta har ökat så har inte arbetslösheten minskat under året. Det beror på en kraftig befolkningsökning, till stor del hänförlig till omfattande arbetskraftsinvandring de senare åren. Befolkningsökningen har även medfört att sysselsättningsgraden har minskat sedan 2009. Under 2013 har arbetslösheten ökat och det är troligt att ökningen fortsätter om tillväxten dämpas något, samtidigt som arbetskraftsutbudet ökar, inte minst från fortsatt stor arbetskraftsinvandring. Den norska arbetslösheten är dock fortfarande stabil och extremt låg jämfört med omvärlden. Fastlands-BNP bedöms öka med 2,2 procent under 2013 och med 2,6 respektive 2,9 procent under 2014 och 2015.

Finland – dyster exportutveckling och försiktiga hushåll

Finländsk ekonomi har utvecklats svagt under 2012 och det första halvåret 2013. Under det första halvåret i år har BNP varit i stort sett oförändrad. Tillväxtutsikterna för den finländska ekonomin är fortfarande ganska dystra. Både export och import försätter att minska jämfört med året innan.

Svag internationell efterfrågan har slagit hårt mot finländsk export. Den minskade efterfrågan inom pappersindustrin får negativa spridningseffekter för underleverantörer inom verkstadsindustrin. En liknande nedgång skedde då Nokia lade ner mobiltillverkningen i Finland. Finland har en smal exportsammansättning och är känslig för förändringar i omvärlden. Den finländska varuexporten minskade mer än den svenska under finanskrisens värsta år, och återhämtade sig sedan inte lika väl som den svenska. Den finländska exportkvoten som andel av BNP har fallit från 49 procent 2008 till 39 procent. I juni föll exporten med hela 5,7 procent jämfört med samma månad i fjol.

Hushållens konsumtion pressas av hög arbetslöshet, offentliga besparingar och lägre löneökningar. Möjligen blir hushållen även försiktiga av att bostadpriserna har legat still sedan 2011. Visserligen innebär den lägre inflationen att hushållens reala inkomster inte försämras i år jämfört med förra året, men konsumentpriserna väntas återigen öka snabbare under nästa år, vilket kan innebära att realinkomsterna återigen minskar. Den inhemska konsumtionen väntas därför vara i stort sett oförändrad i år och öka endast svagt nästa år.

Inflationen hålls även uppe av den finska regeringens skatthöjningar. De offentliga finanserna har påverkats av den svaga ekonomiska utvecklingen, och det anses därför inte finnas utrymme för en mer expansiv finanspolitik.

Arbetsmarknaden har försämrats ytterligare sedan hösten 2012. Den stigande arbetslösheten beror främst på minskad sysselsättning och inte på att arbetskraftsdeltagandet ökar. Tvärtom tycks många arbetssökande

som inte hittar jobb lämna arbetskraften, åtminstone tillfälligt. Det finns inget som tyder på en märkbart förbättrad arbetsmarknad och lägre arbetslöshet under den närmaste tiden. BNP bedöms öka med –0,6 procent under 2013 och med 1,2 respektive 1,3 procent under 2014 och 2015.

Arbetslöshet i Norden

Procent

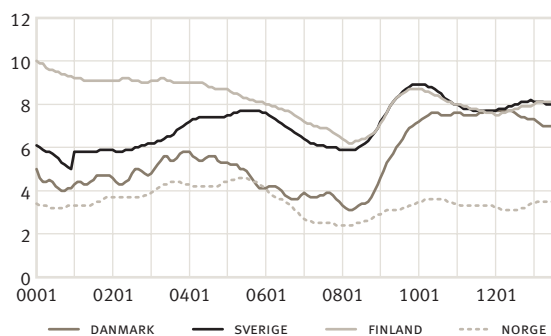

Diagram 2:15

Källa: Macrobond/Eurostat

Sysselsättningsgrad i Norden

Procent

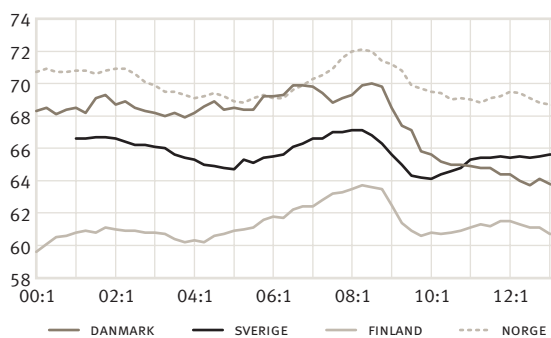

Diagram 2:16

Källa: Macrobond/OECD

3. Svensk ekonomi: Fortsatt hög arbetslöshet

- Lågkonjunkturen består. I skuggan av en trög utveckling i omvärlden saknas förutsättningar för att den svenska ekonomin ska lyfta på allvar. BNP väntas öka med 0,8 procent i år och 2,3 respektive 2,6 procent 2014 och 2015
- Sysselsättningen väntas öka med sammantaget drygt 80 000 personer 2014 och 2015. Givet ett förhållandevis starkt arbetsutbud är det otillräckligt för att bringa ner arbetslösheten som biter sig fast vid 8 procent.
- Inflationen mätt med KPIF bedöms hamna klart under Riksbankens mål både 2014 och 2015.

ÅTERHÄMTNINGEN I DEN svenska ekonomin efter finanskrisen kom av sig i slutet av 2011 mot en bakgrund av skuldkris i euroområdet och allmänt svag internationell BNP-tillväxt. BNP-tillväxten i fjol stannade vid 1 procent och under det första halvåret i år var utvecklingen enligt nationalräkenskaperna svag.

Ledande indikatorer har under året tecknat en gradvis ljusare bild av det ekonomiska läget, särskilt för industrin är bilden ljusare än vad som går att utläsa från utfallsdata.

Konjunkturinstitutets barometerindikator har visat en uppåtgående tendens under 2013 och i oktober steg den till över sitt historiska genomsnitt, vilket indikerar att läget är något starkare än normalt. Konfidsensindikatorerna för tillverkningsindustri, handel och de privata tjänstenäringarna, liksom för hushåll, ligger nu över sina historiska genomsnitt. Undantaget är bygg- och anläggningsverksamhet, som ligger drygt 5 enheter under genomsnittet.

Med undantag av april har inköpschefsindex för industrin under 2013 legat i vad som kallas tillväxtzonen, det vill säga över 50-strecket. Det kontrasterar starkt mot att industriproduktionen enligt såväl nationalräkenskaperna som industriproduktionsindex visar en tydlig nedåtriktad trend. Inköpschefsindex för tjänstesektorn har legat stabilt över 50-strecket de senaste fyra månaderna. Det tyder på en viss optimism om konjunkturutvecklingen framöver.

Samtidigt som BNP-tillväxten varit medioker har sysselsättningen fortsatt att öka stabilt. Spelbilden av det är en mycket svag produktivitetutveckling. En möjlig förklaring kan vara att företagens förväntningar varit väl optimistiska och man har rekryterat i tron att efterfrågan vänder upp tämligen snart.

Det finns ljuspunkter i de framåtblickande indikatorerna men inget tyder på en markant ökad tillväxt i

svensk ekonomi i närtid. Samtidigt gör den tröga utvecklingen i omvärlden att förutsättningarna för att den svenska ekonomin ska lyfta på allvar nästa år och 2015 är dåliga.

Inköpschefsindex för industrin och tjänstesektorn

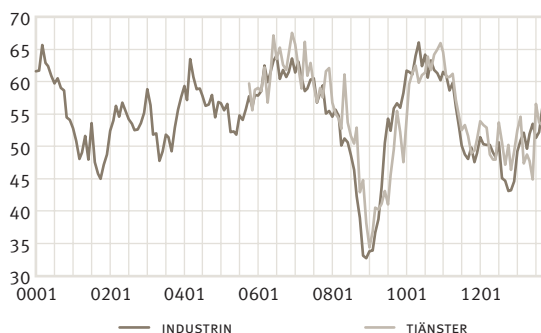

Diagram 3:1

Källa: Macrobond/Swedbank

Barometerindikatorn

Diagram 3:2

Källa: KI-barometern

BNP bedöms växa med 0,8 procent i år och 2,3 respektive 2,6 procent 2014 och 2015. Den svaga tillväxten i år och de närmaste två åren innebär att det ekonomiska läget kan beskrivas som fortsatt lågkonjunktur.

Den efterfrågan som svensk exportindustri möter väntas växa långsammare än normalt de närmaste 2–3 åren även om vi räknar med en viss, gradvis förbättring. Det innebär att exporten inte kommer kunna vara en motor för utvecklingen på samma sätt som i tidigare återhämtningar efter konjunktursvackor. Hushållens konsumtion väntas istället bli den viktigaste drivkraften för tillväxten.

Sysselsättningen väntas öka med sammantaget drygt 80 000 personer 2014 och 2015, trots en tämligen svag BNP-utveckling, lågt kapacitetsutnyttjande och myck-

et svag produktivitet utveckling 2012. Bilden av fortsatt sysselsättningsökning framöver stöds av ledande indikatorer som antalet nyanmälda lediga platser och antalet varsel. Givet ett förhållandevis starkt arbetsutbud är sysselsättningsökningen under prognosperioden ändå otillräcklig för att bringa ner arbetslösheten som biter sig fast vid 8 procent.

Det dämpade efterfrågeläget 2014 och 2015 ger ett begränsat utrymme för prishöjningar. Förbättrad produktivitet utveckling, måttliga löneökningar och svag utveckling av importpriserna innebär ändå att vinstläget kan förbättras samtidigt som inflationen är fortsatt låg. Den underliggande inflationen, KPIF, väntas stiga något under 2014 och sedan stabiliseras runt 1,5 procent under 2015.

I jämförelse med vår prognos från våren 2013 är revideringarna i höstens prognos små. BNP-tillväxten 2013 är lägre samtidigt som sysselsättningen är högre och arbetslösheten lägre. Det är en följd av utfallet hittills i år. Utvecklingen mellan 2013 och 2014 för BNP, sysselsättning och arbetslöshet är ungefär densamma som i våras, liksom prognosen för KPIF-inflationen och antagandet om reporäntan. Höstens prognos omfattar ytterligare ett år, 2015. Det säger sig självt att osäkerheten ökar ju längre bort i tiden man kommer. Ett grundläggande antagande för 2015 är att utvecklingen i omvärlden väntas bli fortsatt trög.

Försörjningsbalans

Procentuell förändring

	2012	2013	2014	2015
Privat konsumtion	1,6	2,6	3,0	2,2
Offentlig konsumtion	0,7	1,0	1,1	0,5
Investeringar	3,1	-2,1	3,7	5,5
Lagerinvesteringar ¹	-1,2	0,3	-0,1	0,0
Export	0,7	-1,8	3,3	5,5
Export av varor	-0,8	-3,4	3,3	5,4
Export av tjänster	4,2	1,8	3,4	5,7
Import	-0,6	-0,6	3,9	5,3
Import av varor	-2,1	-1,8	4,4	5,5
Import av tjänster	4,1	2,5	2,7	4,8
BNP ²	1,0	0,8	2,3	2,6

Tabell 3:1

Källa: SCB samt egna beräkningar

- 1 Förändring i procent av föregående års BNP.
- 2 Kalenderkorrigerade värden 2014 och 2015.

BNP i Sverige

Säsongrensade kvartalsvärden

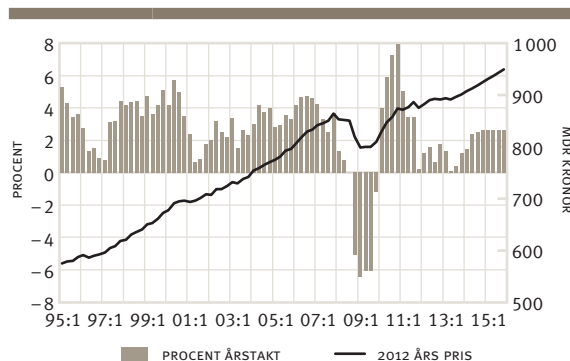

Diagram 3:3

Källa: SCB samt egna beräkningar

Prognosförutsättningar och risker

Riksbanken beslutade att lämna reporäntan oförändrad på 1 procent vid sitt penningpolitiska möte i september. Räntan har nu legat på 1 procent hela 2013. Samtidigt innebär Riksbankens prognos för reporäntan att den första höjningen av räntan sker det fjärde kvartalet 2014. Vi har i våra beräkningar antagit att reporäntan ligger kvar på 1 procent fram till det första kvartalet 2015. Skälet är att vi tror att Riksbanken kommer att justera ner sin syn på den ekonomiska utvecklingen och anpassa räntebanan efter det.

När det gäller finanspolitiken 2014 har vi räknat med de ofinansierade reformer som aviserades i Budgetpropositionen för 2014 omfattande 24 miljarder kronor. Vad det gäller 2015 har vi utgått från att inga ofinansierade reformer eller budgetförstärkande åtgärder genomförs.

Kronkursen har antagits vara stabil på nuvarande, historiskt sett, starka nivå under prognosperioden. För växelkursen grundläggande faktorer som bytesbalans och starka statsfinanser talar sedan länge för en stark krona. Förändrade ränteskillnader gentemot omvärlden under prognosperioden, genom att Riksbanken agerar annorlunda än vad som förväntas på marknaden, kan påverka kronkursen.

Vi gör ingen prognos för offentlig konsumtion och

offentliga investeringar utan antar att dessa utvecklas enligt Finansdepartementet bedömning i Budgetpropositionen för 2014, med undantaget att den statliga konsumtionen 2015 antas utvecklas som det historiska genomsnittet 1993–2012.

Importen antas i vår prognos följa historiska mönster och bedömningen bygger på skattade samband mellan importen och efterfrågan där hänsyn tas till att importinnehållet varierar mellan olika efterfrågekomponenter. Därtill kommer att förändrad konkurrenskraft, bland annat via växelkurseffekter, påverkar importutvecklingen.

Risken för en sämre utveckling än den segdragna lågkonjunktur som förväntas har minskat jämfört med i höstas men den har inte försvunnit. Den europeiska skuldproblematiken kan fortfarande visa sig svår att hantera med stor finansiell oro och störningar i världshandeln som följd. Möjligheterna till en bättre svensk utveckling tror vi beror på om utvecklingen stöds av en mer expansiv stabiliseringspolitik än den som ligger i vår prognosbild.

Långsam marknadstillväxt och stark krona ger trög exportutveckling

Varuexportens dramatiska fall i samband med finanskrisen var i stort sett återhämtat i början av 2011. Sedan dess har trenden varit nedåtriktad och de senaste fyra kvartalen har exporten minskat. Mellan helåren 2011 och 2012 sjönk varuexporten med 0,8 procent. Första halvåret i år jämfört med första halvåret i fjol var minskningen över 4 procent.

Utvecklingen under 2012 och det första halvåret i år var sämre än den mycket modesta marknadstillväxten indikerade. En förklaring är att efterfrågan på investeringsvaror, som är en viktig del av den svenska exporten, var särskilt svag förra året. Den starka kronan torde också ha bidragit.

Utsikterna för den närmaste framtiden är i bästa fall blandade. I SCBs utrikeshandelsstatistik syns ingen förbättring. Enligt SCB har industrins totala ordergång från exportmarknaden stått och stampat de senaste månaderna. Efterfrågan på investeringsvaror har dock ökat något. I Konjunkturbarometern och Inköpschefsindex har bilden av ordergången från exportmarknaden ljusnat lite. Enligt Business Sweden/SCBs Exportchefsindex har stämningsläget bland exportföretagen förbättrats betydligt. Det sammantagna intrycket från olika indikatorer är att situationen för exportföretagen som bäst stabiliserats. Det finns inga signaler om ett mer påtagligt förbättrat efterfrågeläge.

Det är naturligtvis den svaga tillväxten i omvärlden som har satt och fortsätter att sätta sin prägel på den svenska exportutvecklingen. Den efterfrågan som svensk exportindustri möter väntas växa långsammare

Ordergång på exportmarknaden

2010 = 100, trend

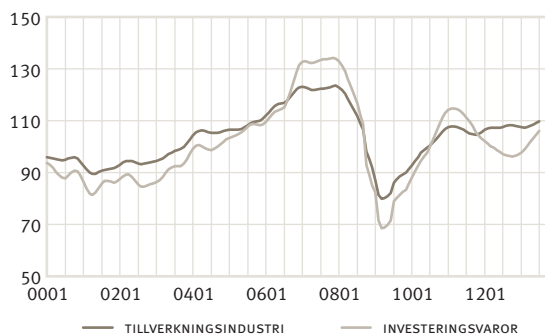

Diagram 3:4

Källa: SCB

Export av varor

Säsongrensade kvartalsvärden

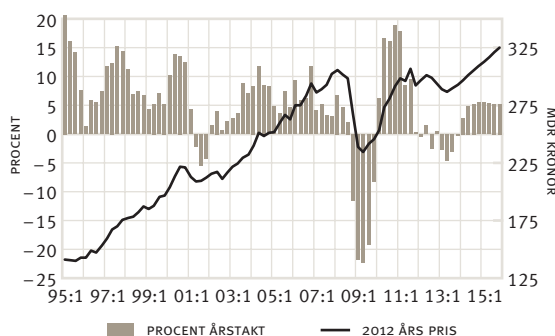

Diagram 3:5

Källa: SCB samt egna beräkningar

Svensk växelkurs mot exportkonkurrenter

Index jan 1991 = 100

Diagram 3:6

Källa: Riksbanken samt egna beräkningar

än normalt de närmaste 2 till 3 åren även om vi räknar med en viss, gradvis förbättring. Gynnsamt i sammanhanget är att tillväxten i några av de viktigaste eu-

ropeiska avnämrländerna för svensk export, framför allt Tyskland och Norge, väntas bli betydligt bättre än den genomsnittliga tillväxten i Europa. Samtidigt blir exportens varusammansättning, som höll tillbaka exporten 2012, en fördel i takt med att investeringskonjunkturen stärks i omvärlden.

Den svenska kronan förstärktes kraftigt under sommaren 2012, den försvagades sedan något för att sedan åter stärkas i början av 2013. Bortsett från tillfälliga variationer räknar vi med en oförändrad kronkurs de närmaste åren. Det innebär att kursen i runda tal är 5 procent starkare än genomsnittet de senaste 20 åren. Den starka kronan bidrar till att hålla tillbaka exporten och kan innebära svårigheter med lönsamhet och konkurrenskraft för en del företag, men det är i första hand den svaga marknadsutvecklingen som är problemet för svensk export de närmaste åren.

Samtidigt som varuexporten sjönk växte tjänsteexporten, som inte missgynnas på samma sätt som varuexporten av den svaga investeringskonjunkturen i omvärlden, med drygt 4 procent 2012. Även i år väntas tjänsteexporten växa snabbare än varuexporten. 2014 och 2015 väntas utvecklingen bli mer likartad, vilket är det normala eftersom det finns så klara kopplingar mellan varu- och tjänsteexport. Både varu- och tjänsteexporten hålls tillbaka av svag efterfrågan i omvärlden.

Svag investeringsutveckling men bostadsinvesteringarna ökar åter

Enligt SCBs säsongrensade statistik har de totala fasta bruttoinvesteringarna, med det första kvartalet 2012 som enda undantag, utvecklats svagt sedan mitten av 2011. Efter det starka första kvartalet 2012 var investeringarna i stort sett på samma nivå som det första kvartalet 2008 – återhämtningen efter finanskrisen var uppnådd. Sedan dess har investeringarna uppvisat en tydlig nedåtgående trend. Ett positivt inslag i bilden är att bostadsinvesteringarna vänt upp under 2013 efter fem kvartal av stadig minskning.

Svag konjunktur, sjunkande varuexport och osäkra framtidsutsikter är ingen bra grogrund för investeringar. Samtidigt finns det tecken på ett växande förtroende hos företag och hushåll och produktionens ökningstakt väntas efter hand stiga de närmaste åren. Därtill kommer att investeringsnivån är låg och att lönsamheten i näringslivet väntas komma att förbättras 2014 och 2015.

Industriinvesteringarna ökade med 8 procent i fjol jämfört med 2011. Under det första halvåret i år har investeringarna minskat med cirka 6 procent jämfört med motsvarande period 2012. Även om kapacitetsutnyttjandet inom industrin har stigit något under det första halvåret i år är nivån fortfarande låg och det torde finnas ledig kapacitet, vilket pekar mot att det

Bruttoinvesteringar

Säsongrensade kvartalsvärden

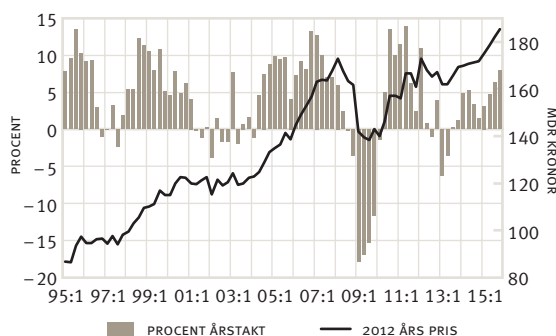

Diagram 3:7

Källa: SCB samt egna beräkningar

Bostadsinvesteringar

Säsongrensade kvartalsvärden

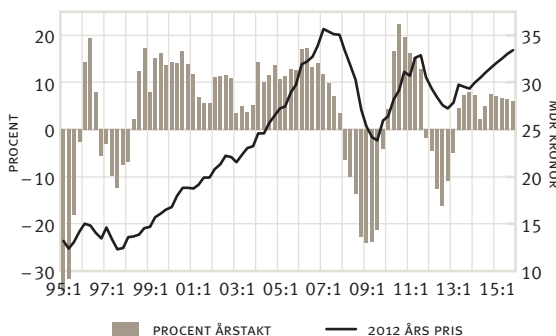

Diagram 3:8

Källa: SCB samt egna beräkningar

Industrins kapacitetsutnyttjande

Procent, säsongrensat

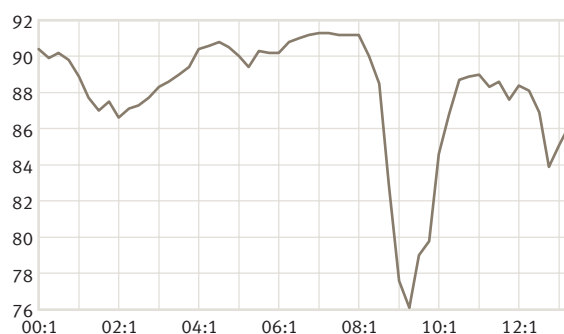

Diagram 3:9

Källa: SCB

dröjer innan investeringarna tar fart. Svag export och industriproduktion gör behovet av kapacitetshöjande investeringar litet och först under loppet av de kom-

mande åren växlar investeringstakten upp i spåren av ökande export och industriproduktion.

Aven i det övriga näringslivet har investeringarna överlag utvecklats svagt hittills i år och investeringarna väntas falla på årsbasis. I takt med starkare inhemsk efterfrågan och därmed ökande tjänsteproduktion väntas en högre tillväxttakt för investeringarna i övrigt näringsliv de närmaste åren.

Antalet påbörjade lägenheter och bostadsinvesteringarna minskade kraftigt under det andra halvåret 2011 och under 2012. Under det första halvåret i år har bostadsinvesteringarna åter börjat öka. Det är framför allt nybyggnadsinvesteringar i flerfamiljshus som tagit fart. Samtidigt har antalet påbörjade lägenheter i flerfamiljshus ökat kraftigt. Antalet beviljade bygglov har också börjat öka om än mycket måttligt, men där finns betydande eftersläpningar i statistiken.

Uppgången i nybyggnationen under det första halvåret i år väntas fortsätta de närmaste åren mot bakgrund av stigande priser och stor efterfrågan.

Försvagningen av efterfrågan under 2011 innebar att företagen byggde upp oönskat stora lager. Den anpassning av lagren mot mer önskvärda nivåer som sedan skedde innebar att lagerinvesteringarna dämpade BNP-utvecklingen mycket kraftigt 2012. I år ger lagren ett litet positivt bidrag till BNP-utvecklingen. 2014 och 2015 väntas lagerutvecklingen lämna efterfrågan i stort sett opåverkad.

Hushållens balansräkning, sparkvot och konsumtion

Den fortsatt svaga konjunkturen antas medföra att reporäntan ligger kvar på 1 procent fram till slutet av 2014. Den något starkare konjunkturen under 2015 medför att Riksbanken under året höjer reporäntan upp mot 2 procent. De långa marknadsräntorna har under 2012 legat på historiskt rekordlåga nivåer på lite

över 1 procent. I takt med att den internationella konjunkturen börjar stabiliseras har räntorna börjat stiga under 2013 och den 7-åriga statsobligationsräntan ligger nu på lite över 2 procent. I takt med att den internationella konjunkturen långsamt återhämtar sig stiger de långa räntorna mot mer normala nivåer och antas mot slutet av 2015 ligga på 4 procent. Differensen mellan långa räntor och reporäntan kommer då att bli högre än genomsnittet sedan 2000.

Spreaden mellan rörliga bolåneräntor och reporäntan ligger idag på 1,5 procent och spreaden mellan fasta boräntor och långa statsobligationsräntor ligger på 2 till 2,5 procent. Dessa spreadar antas förbli desamma under prognosperioden. Hushållens nyupplåning består idag till drygt 60 procent av rörliga bostadslån. Den genomsnittliga nyupplåningsräntan för hushåll skulle då stiga från dagens 3 procent till 4 procent vid slutet av 2015. Detta är lika med det historiska genomsnittet sedan 2000, men då ingår den period då finanskrisen var akut med sina extremt låga räntor. En mer långsiktig bostadsränta ligger sannolikt på 5–6 procent, som de låg på under de första åren i början av 2000-talet.

Genomsnittlig bostadsränta

Procent

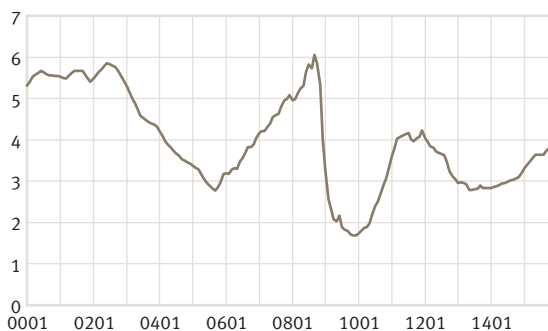

Diagram 3:11

Källa: SCB samt egna beräkningar

Reporänta och 7-årig statsobligationsränta

Procent

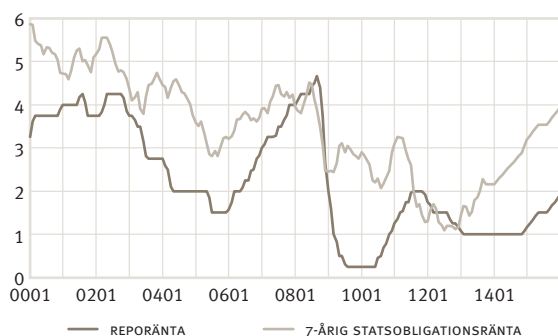

Diagram 3:10

Källa: Riksbanken, SCB samt egna beräkningar

Villapriserna har efter nedgången i slutet av 2011 stabiliserats och återgått till nivåerna före fallet. Fortsatt relativt låga bolåneräntor understödjer en fortsatt positiv utveckling av villapriserna. En fortsatt ökning av sysselsättning och reallöner tillsammans med skattesänkningar medför att hushållens nominella disponibelinkomster väntas öka med 3 till 4 procent per år, vilket också understödjer villaprisutvecklingen. Arbetslösheten ligger dock kvar på höga nivåer, vilket i stället har en dämpande effekt. Sammantaget kan man vänta sig att villapriserna framöver kommer att stiga i en årstakt på 4,5 procent, vilket är ett par procentenheter lägre än genomsnittet sedan 2000.

Villor utgör nästan 35 procent av hushållens tota-

Villapris Index

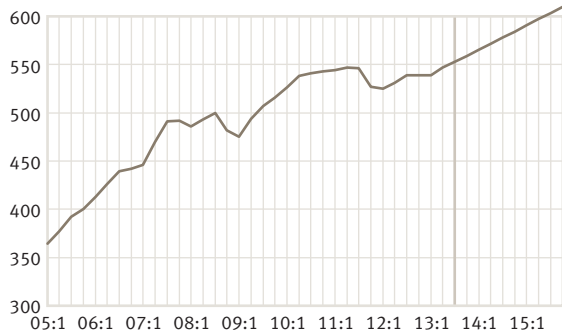

Diagram 3:12

Källa: SCB samt egna beräkningar

la tillgångar och bostadsrätter 10 procent, medan över hälften av tillgångarna utgörs av aktier och andra finansiella tillgångar. Mindre än en fjärdedel av de totala tillgångarna är belånade, vilket ger en soliditet i hushållssektorn på över 75 procent. Börsvärdena har sedan mitten av 2012 stigit stadigt och antas mot slutet av prognosperioden överstiga de tidigare rekordnivåerna från 2007.

Två sparkvoter kan beräknas. Den ena inkluderar pensionssparande i avtalspensioner och PPM. Den andra exkluderar pensionssparandet och utgår endast från disponibelinkomsterna och konsumtionsutgifterna. Båda sparkvoter är i en historisk jämförelse höga relativt soliditetsställningen. Förklaringar kan vara att en betydligt större del av tillgångarna idag består av börsrelaterade tillgångar vilkas värden är osäkrare än reala tillgångars. Dessutom är det sannolikt att försämrade offentliga trygghetssystem har bidragit till att hushållen önskar en högre soliditet än tidigare. En hög sparkvot är ett sätt för hushållen att för-

Hushållssektorns sparkvot (årsgenomsnitt) och soliditetsställning (1 januari) Procent

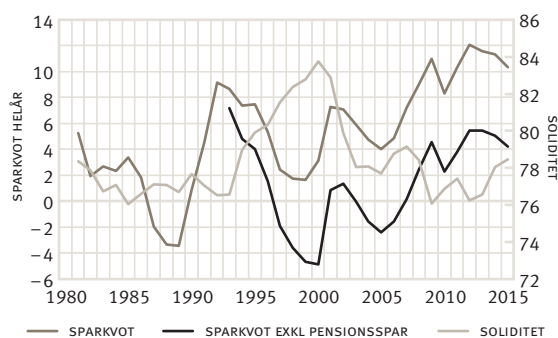

Diagram 3:13

Källa: SCB samt egna beräkningar

Skuldkvot och räntekvot Procent

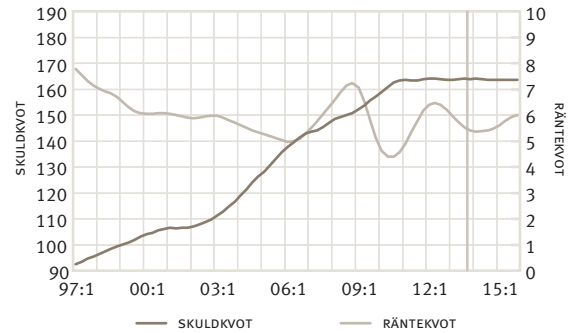

Diagram 3:14

Källa: SCB samt egna beräkningar

stärka sin soliditetsställning. I takt med att soliditeten förbättras under prognosperioden väntas sparkvoten sjunka.

Hushållens skulder väntas framöver öka i takt med disponibelinkomsterna och skuldkvoten (skulder/disponibelinkomst) stabiliseras efter en kraftig uppgång, som främst berodde på att räntan sjönk och lånen blev billigare. Räntekvoten (räntor/disponibelinkomst) har därför endast varierat mellan 5–7 procent och en kommande svag ränteuppgång medför att kvoten ökar svagt till liknande nivåer som genomsnittet sedan 2000.

2013 ligger sparkvoten exklusive pensionssparande still eftersom privat konsumtion och disponibelinkomster ökar i samma takt med 2,6 procent. 2014 och 2015 beräknas konsumtionen öka med 3 respektive drygt 2 procent samtidigt som de reala disponibla inkomsterna ökar med drygt 2,5 respektive knappt 1,5 procent. Båda sparkvoterna sjunker därför under dessa år. Den svaga disponibelinkomstökningen 2015 beror på att då antas att inga fler skattesänkningar genomförs för hushållen.

Privat konsumtion

Säsongrensade kvartalsvärden

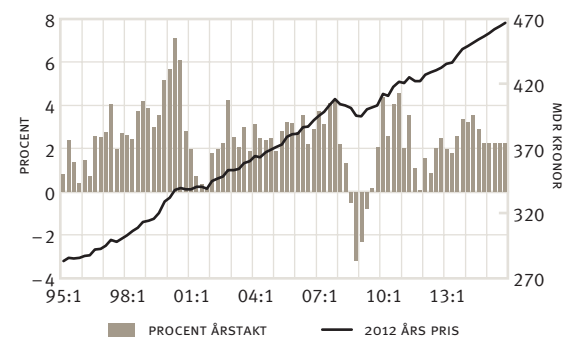

Diagram 3:15

Källa: SCB samt egna beräkningar

Hushållens bilregistreringar har tagit fart under tredje kvartalet 2013, efter ett stadigt fall under 2011 och 2012. Bilregistreringarna väntas fortsätta att öka framöver. Hushållens konsumtion i detaljhandeln har sedan mitten av 2011 ökat stabilt. Denna utveckling antas fortsätta under resten av 2013.

Hushållens totala privata konsumtion (se bilden nedan) beräknas öka mer under andra halvåret 2013 än under första halvåret 2013 då årstakten låg på knappt 2 procent. Under 2014 och 2015 väntas konsumtionen öka i jämn takt kvartal för kvartal. Det medför att årstakterna under andra halvåret 2014 sjunker ned mot 2 procent.

Måttlig produktionsökning i näringslivet och gradvis starkare produktivitetsutvecklingen

Återhämtningen av produktionen i näringslivet efter finanskrisen bröts i slutet av 2011 och bortsett från något enskilt kvartal har utvecklingen därefter varit svag.

I föl ökade näringslivets produktion med blygsamma 1 procent jämfört med 2011. I år väntas en ökning i samma storleksordning. Framöver tilltar ökningstakten men svag efterfrågan, särskilt från omvärlden, gör att produktionsökningen stannar vid 2,7 respektive 3,3 procent 2014 och 2015. Det kan jämföras med en genomsnittlig, årlig ökningstakt på 4,4 procent från 1994 och fram till finanskrisen 2008.

Industriproduktionen minskade med 3,2 procent 2012 jämfört med 2011. Bortsett från det andra kvartalet 2012 har industriproduktionen minskat samtliga kvartal sedan det andra kvartalet 2011, enligt nationalräkenskapernas säsongrensade siffror.

I industriproduktionsindex är trenden fortfarande nedåtriktad, men ordersituationen har förbättrats något enligt både SCB och Konjunkturbarometern. Inköpschefsindex för industrin signalerar sedan en tid tillväxt. Det väntas dröja en bit in på nästa år innan industriproduktionen åter ökar och ökningen åren framöver väntas bli modest. Det ska ses mot bakgrund

Produktion i olika sektorer

Index 2005 Q1 = 100

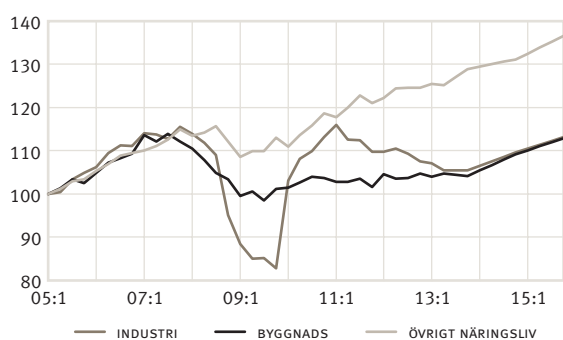

Diagram 3:16

Källa: SCB samt egna beräkningar

Produktivitet i olika sektorer

Index 2005 Q1 = 100

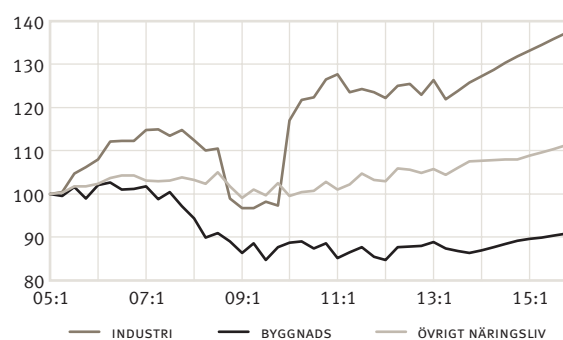

Diagram 3:18

Källa: SCB samt egna beräkningar

Arbetade timmar i olika sektorer

Index 2005 Q1 = 100

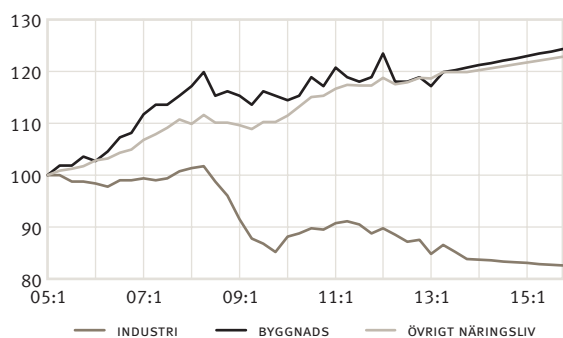

Diagram 3:17

Källa: SCB samt egna beräkningar

Produktivitetsutveckling

Procentuell förändring

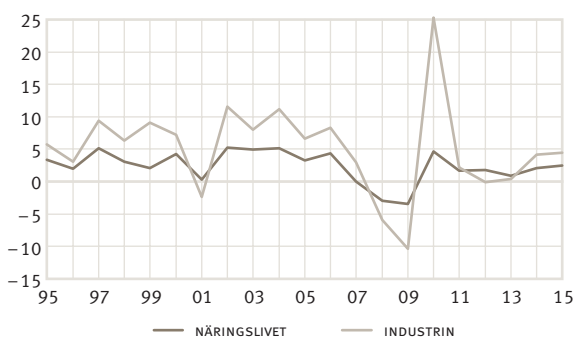

Diagram 3:19

Källa: SCB samt egna beräkningar

av den svaga utveckling för varuexporten som ligger i prognosbilden. På helårsbasis bedöms industriproduktionen minska med 3,1 procent i år och öka med 2,1 respektive 3,5 procent 2014 och 2015. Det kan jämföras med den genomsnittliga ökningstakten 1994 till 2007, som var drygt 7 procent.

Produktionen i övrigt näringsliv steg under hela fjolåret, men i allt långsammare takt. I KIs konjunkturbarometer andas både handeln och privata tjänstenäringsar en viss optimism och signalerna i Inköpschefsindex för tjänstesektorn är positiva. Produktionen i övrigt näringsliv drivs i betydande utsträckning av inhemsk efterfrågan från inte minst hushållen och hushållens konsumtion utvecklas relativt bra under framför allt 2014. Det väntas innebära att produktionen i övrigt näringsliv ökar med drygt 2 procent i år och runt 3 procent 2014 och 2015.

Produktionen i byggsektorn utvecklades svagt 2011 till 2013 i skuggan av minskande bostadsinvesteringar. De kommande åren ökar bostadsinvesteringarna åter och byggproduktionen väntas växa med 3 till 4 procent, vilket är i linje med den historiska utvecklingen.

Liksom i samband med finanskrisen är försvagningen av industriproduktionen betydligt större än försvagningen av produktionen i övriga delar av näringslivet. Det är en följd av den tröga internationella utvecklingen som håller tillbaka varuexporten.

Antalet arbetade timmar i näringslivet minskade med 0,5 procent i fjol och i år väntas timmarna bli i stort sett oförändrade. Mot bakgrund av den långsamma produktionsökningen skulle en ännu sämre utveckling vara logisk, men företagen tycks inte kunna, vilja eller hinna reglera sin personalstyrka i proportion till avmattningen av efterfrågan och produktion. Följden blir en påtagligt svag produktivitetutveckling. I år väntas produktiviteten i näringslivet öka med bara knappt 1 procent. En så svag utveckling är i längden ohållbar och vi antar att företagen kommer att anpassa sin rekrytering.

Nästa år och 2015 väntas därför en mer "normal" utveckling av produktiviteten som stiger med 2,1 respektive 2,5 procent, vilket är ungefär i linje med vår bedömning av den trendmässiga, långsiktiga produktivitetutvecklingen. Under perioden från 1994 fram till finanskrisen steg produktiviteten i näringslivet med i genomsnitt 3,3 procent per år. Inom industrin ökade produktiviteten under samma period med nästan 7 procent årligen.

Den höga arbetslösheten biter sig fast

Återhämtningen av sysselsättningen efter den stora nedgången i samband med finanskrisen startade i slutet av 2009. Under 2010 växte sysselsättningen snabbt. Under andra halvan av 2011 dämpades ökningstakten i linje med att produktionen mattades av.

Nyanmälda platser och varsel

3 månaders glidande medelvärde, tusental

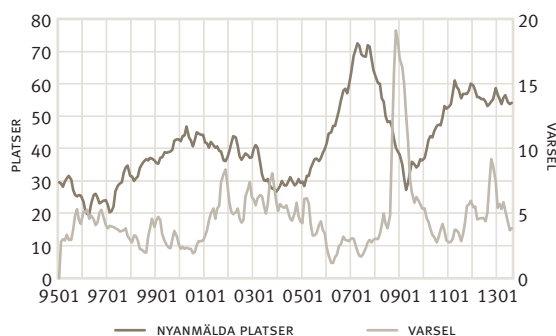

Diagram 3:20

Källa: Arbetsförmedlingen samt egna beräkningar

Sysselsättning och arbetskraft

Originalvärden och trender, tusental

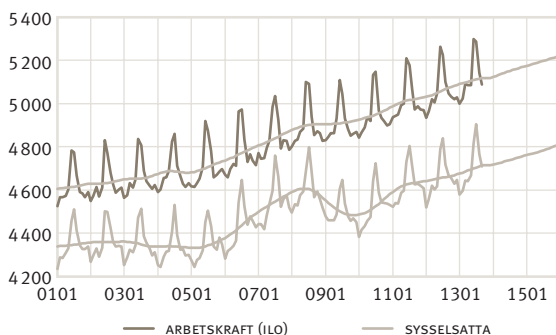

Diagram 3:21

Källa: SCB samt egna beräkningar

Arbetslöshet (ILO-definition) 15–74 år

Procent

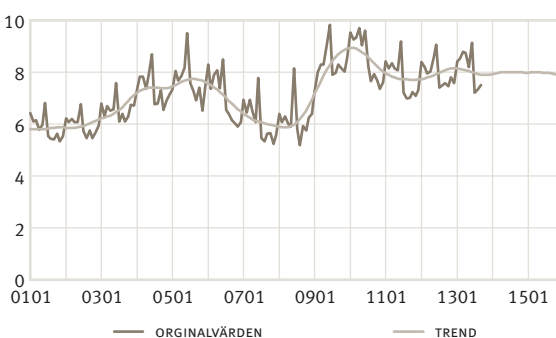

Diagram 3:22

Källa: SCB samt egna beräkningar

Trots konjunkturavmattning och svag BNP-tillväxt har sysselsättningen fortsatt att öka, om än i måttlig takt. Ett skäl till att sysselsättningen inte påverkas

”Heltidsstuderande arbetslösa” – vilka är de och varför har de blivit fler?

År 2012 var cirka 125 000 personer ”heltidsstuderande arbetslösa”³ enligt SCB/AKU. Under de senaste åren har gruppen heltidsstuderande arbetslösa vuxit relativt kraftigt både i antal och som andel av samtliga arbetslösa. LO-ekonomerna kan, utifrån material från SCB, tydliggöra vilka utbildningsformer som de heltidsstuderande arbetslösa deltar i.

Den största delgruppen utgörs av 46 000 personer som befinner sig i olika former av arbetsmarknadspolitiska insatser inom Arbetsförmedlingens ram. Av dessa är exempelvis 21 000 placerade i den så kallade jobb- och utvecklingsgarantin och 16 000 personer deltar i andra typer av arbetsmarknadspolitiska program och insatser. Undersökningen visar vidare att 37 000 av de heltidsstuderande arbetslösa studerar på grundskola eller gymnasieskola. Därtill är 24 000 studenter på högskolan. Av dessa arbetslösa på högskolan är 10 000 personer mellan 25 och 64 år.

När vi undersöker de största delgrupperna bland ”heltidsstuderande arbetslösa” så kan vi konstatera att det mellan 2007 och 2012 finns en ökning inom delgruppen studenter på *Högskolan*, Övriga arbetsmarknadspolitiska program, *Jobb/ungdomsgarantin* samt gruppen deltagare i *Jobb- och utvecklingsgarantin*. Antalet heltidsstuderande arbetslösa som finns

3 För att klassas som arbetslös i SCB/AKU måste en person vara utan arbete, aktivt ha sökt arbete under de senaste fyra veckorna samt kunna ta ett arbete under referensveckan eller inom 14 dagar från referensveckans slut.

mer av den svaga tillväxten är att den arbetade tiden per sysselsatt minskar. En viss minskning väntas även de två följande åren. I fjol ökade sysselsättningen med 31 000 personer. I år väntas sysselsättningen öka med 44 000 personer och 2014 och 2015 väntas en ökning med sammantaget 82 000 personer.

Bilden av en fortsatt, måttlig sysselsättningsökning framöver stöds av ledande indikatorer. Antalet nyanmälda lediga platser har mer eller mindre legat på samma, relativt höga, nivå sedan början av 2011. Antalet varsel ökade under oktober och november i fjol, men föll sedan tillbaka till en, historiskt sett, mer normal nivå.

Sammantaget bedöms sysselsättningsutvecklingen bli bättre än vad som kan förväntas mot bakgrund av långsam BNP-tillväxt, lågt kapacitetsutnyttjande och en period av påtagligt svag produktivitet. Samtidigt innebär det en risk att sysselsättningsprognosen är för optimistisk. Den svaga konjunkturutvecklingen kan göra att företagen dämpar sin rekrytering mer än vad vi har räknat med. Under alla förhållanden är sysselsättningsökningen under prognosperioden helt otill-

Vad gör det arbetslösa heltidsstuderandena?⁴

Tusental

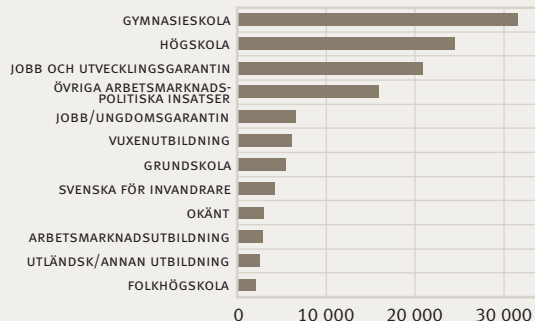

Diagram 3:25

Källa: SCB

i *Gymnasieskolan* har inte ökat i antal mellan 2007 och 2012.

Den främsta anledningen till att gruppen ”heltidsstuderande arbetslösa” har vuxit kraftigt är att delar av de långvarigt arbetslösa inom Jobb- och utvecklingsgarantin kategoriseras som heltidsstuderande i SCB arbetskraftsundersökning.

4 I gruppen ”övriga arbetsmarknadspolitiska program och insatser” så ingår följande delar: förberedande utbildning, arbetslivsriktad rehabilitering, aktiviteter inom vägledning och platsförmedling, projekt med arbetsmarknadspolitisk inriktning, arbetspraktik, arbetsträning, förstärkt arbetsträning, lyftet samt arbetslivsintroduktion.

räcklig för att bringa ner arbetslösheten som biter sig fast på mycket höga nivåer.

Sysselsättningsgraden i åldersgruppen 20–64 år landar på knappt 80 procent 2014 och lite drygt 80 procent 2015. Det är ungefär i nivå med vad den var innan finanskrisen slog till.

Sysselsättningsutvecklingen skiljer sig mellan olika sektorer. Hela sysselsättningsökningen i näringslivet 2013 till 2015 sker i tjänstesektorerna. Det är framför allt industrin som drabbas av den tröga omvärldsutvecklingen och den svaga exporten och där sjunker sysselsättningen. Sysselsättningsutvecklingen skiljer sig också mellan arbetare och tjänstemän. Det är särskilt tydligt under perioder med svag eller fallande sysselsättning. Då är det arbetarnas sysselsättning som minskar. Så var det i samband med finanskrisen och det kännetecknar också utvecklingen från fjärde kvartalet 2011.

Arbetsutbudet ökade, trots en svag sysselsättningsutveckling, snabbt under åren 2012 och 2013. Vi förväntar oss att arbetsutbudet fortsätter att öka under 2014 och 2015. Detta resulterar i att utbudet ökar med 50 000

Sysselsättningsgrad 20–64 år

Procent

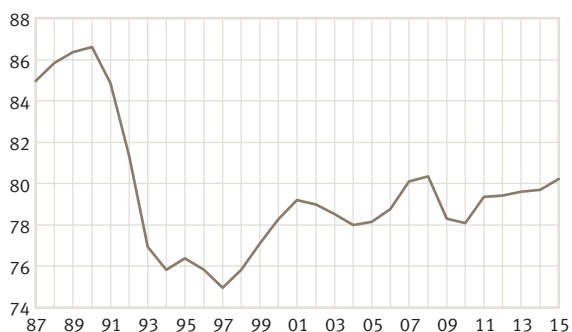

Diagram 3:23

Källa: SCB samt egna beräkningar

Sysselsättning arbetare och tjänstemän

Hela arbetsmarknaden, tusental, säsongrensat

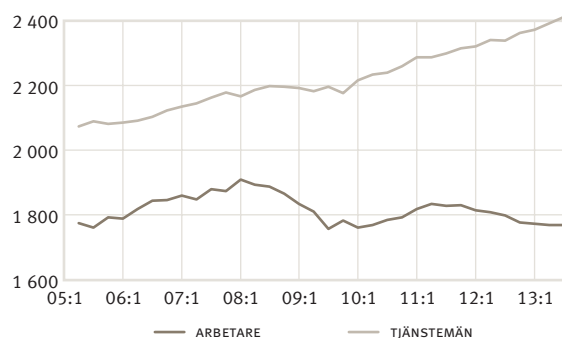

Diagram 3:24

Källa: SCB samt egna beräkningar

personer i år och 40 000 respektive 48 000 personer åren 2014 och 2015. Det är, 19 000 respektive 7 000 fler än vad som kan förklaras av befolkningsutvecklingen. En bidragande orsak till det växande arbetsutbudet är att antalet personer med sjuk- eller aktivitetsersättning (förtidspensionärer) enligt Försäkringskassans prognos i juli ser ut att bli färre än vad som kan förklaras av åldersstrukturen i befolkningen. År 2015 räknar vi dock inte med att arbetsutbudet ökar lika mycket som antalet förtidspensionärer minskar. Det förhållandevis starka arbetsutbudet ger tillsammans med den svaga sysselsättningen en arbetslöshet på 8,0 procent åren 2013 till 2015.

Löner och vinster

Nästan alla löneavtal är nu omförhandlade på den svenska arbetsmarknaden. Till mitten av oktober i år har nästan 470 centrala avtal tecknats för 2,7 miljoner arbetstagare. Nästan 300 avtal löper på 3 år och av dessa är nästan 200 uppsägningsbara det sista året. I

genomsnitt har avtalen hamnat på 2,2 till 2,3 procent per år. Mot slutet av året kommer avtal att omförhandlas för cirka 50 000 arbetstagare. Under 2014 kommer avtal att omförhandlas för cirka 100 000 arbetstagare och under 2015 för cirka 180 000.

Industrins avtal på teknikområdet har blivit det lönenormerande avtalet. Det har kostnadsberäknats till 6,8 procent över 3 år och innehåller löneökningar på 6,2 samt avsättningar till delpension på 0,6 procent. Inom LO-kollektivet har en normering skett som handlat om att lönerna ska öka med 6,8 procent över 3 år, men med minst 1 700 kronor.

När månadslönen ligger på 25 000 kronor motsvarar en höjning på 6,8 procent ett kronpåslag med 1 700 kronor. Det betyder att när avtalsområdets löner är lägre än 25 000 kronor medför en höjning med 1 700 kronor att utgående löner höjs med mer än 6,8 procent. På dessa avtalsområden har man i många fall tecknat avtal om kostnadsbesparingar för att begränsa löneökningen till 6,8 procent. Det kan handla om att begränsa avtalsområdets genomsnittliga löneökning eller göra kostnadsbesparingar i de allmänna villkoren. På de största avtalsområdena med låga löner har dessa kostnadsbesparingar enligt Medlingsinstitutet lett till att utgående löner ökar cirka 0,5 procent mindre än vad endast kronpåslaget skulle ge.

Avtalen är i de flesta fall lite "baktunga", vilket betyder att avtalshöjningarna blir något högre under 2014 och 2015. I år väntas de lokala avtalens lönepåslag bli ungefär som 2012. Den ekonomiska tillväxten ökar under prognosåren och bidrar till att sysselsättning och vinster ökar. Dessa förändringar är dock begränsade och de lokala avtalens lönepåslag blir ungefär desamma under prognosperioden. För LO-kollektivet i övrigt näringsliv och anställda inom offentlig sektor väntas liksom de senaste åren inga lönehöjningar tillkomma förutom de som avtalats centralt.

I hela ekonomin som genomsnitt väntas lönerna öka

Utgående löner

Procentuell förändring

	2012	2013	2014	2015
Industri	4,1	2,2	2,8	3,1
Byggnads	2,5	2,8	3,1	3,2
Övrigt näringsliv	2,9	2,7	2,9	3,0
Offentlig sektor	2,7	2,5	2,3	2,4
Totalt	3,1	2,5	2,7	2,8
Näringslivet	3,2	2,5	2,8	3,0

Tabell 3:2

Källa: Medlingsinstitutet samt egna beräkningar

Registrerad och underliggande produktivitet i näringslivet Procentuell förändring

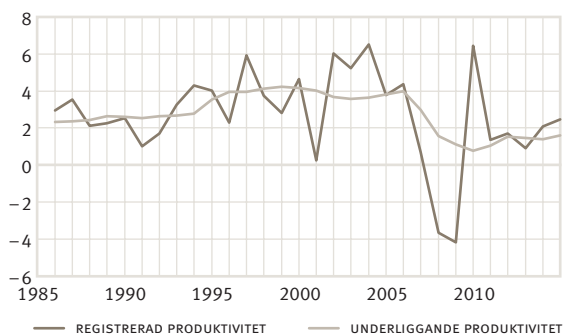

Diagram 3:26

Källa: SCB samt egna beräkningar

med 2,6 till 2,8 procent under åren 2013 till 2015, något mer i privata sektorn (näringslivet) och något mindre i offentliga sektorn. Den låga löneökningstakten 2013 i industrin på 2,3 procent beror på att avtalet från avtalsrörelsen 2012 sträckte sig över 14 månader. Överlappande avtalsperioder bidrog till att lönerna blev högre 2012.

Den svaga ekonomiska utvecklingen under 2012 och 2013 medför att näringslivets investeringar i år faller med 4 procent. Därefter väntas investeringarna åter öka men volymtillskotten blir inte större än att kapacitetsutbyggnaden blir begränsad. Den underliggande produktiviteten ökar därför endast i en takt omkring 1,5 procent.

Den svaga ekonomiska utvecklingen under 2012 och 2013 har även medfört att vinsterna i näringslivet blivit lägre än under 2010 och 2011. I takt med att ekonomin börjar ta fart 2014, i kombination med en måttlig löneutveckling framöver, så återhämtar sig vinsterna. När bolagsskattesänkningens effekter på vinsterna medräknas (minus de skattehöjningar som kan uppkomma då användningen av den så kallade räntesnur-

Två vinstmått i näringslivet plus sänkt bolagsskatt

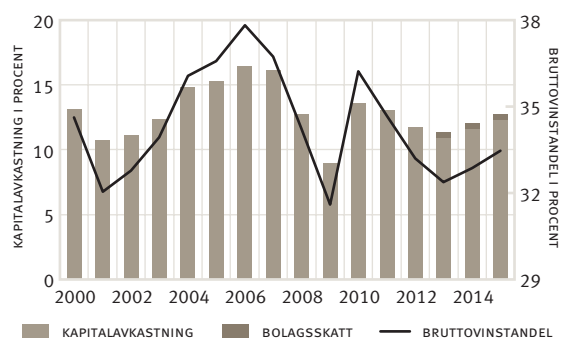

Diagram 3:27

Källa: SCB samt egna beräkningar

Näringslivets vinstläge (riskpremie) Procentuell förändring

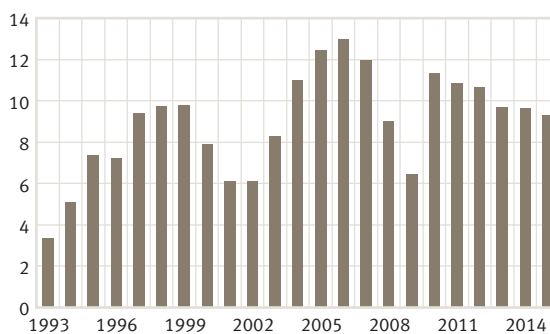

Diagram 3:28

Källa: SCB, Riksbanken samt egna beräkningar

ran begränsas) når kapitalavkastningen en, i historisk jämförelse, normal nivå 2015.

Vinstläget i näringslivet (kapitalavkastning minus statsobligationsränta) framstår som betydligt bättre än vad enbart kapitalavkastningen visar. Detta beror på den låga statsobligationsräntan. År 2015 väntas räntan öka i ungefär samma takt som kapitalavkastningen och vinstläget förblir ungefär densamma som under 2013 och 2014. Det relativt höga vinstläget tyder på att det inte verkar vara låga vinster som håller tillbaka investeringarna utan ett svagt efterfrågeläge.

De svenska lönerna ökar nu mer än ett genomsnitt av de europeiska länder som är konkurrenter på exportmarknaden. Men detta beror på stora ekonomiska problem i de mellan- och sydeuropeiska länderna, där lönerna i genomsnitt sedan början av 2012 endast ökat i en takt på lite drygt 1,5 procent.

De nordligare länderna – som innefattar Tyskland, Österrike och Norden – har en löneökningstakt som följer den svenska löneutvecklingen. 2011 och 2012 öka-

Löneökning i näringslivet med prognos Procentuell förändring

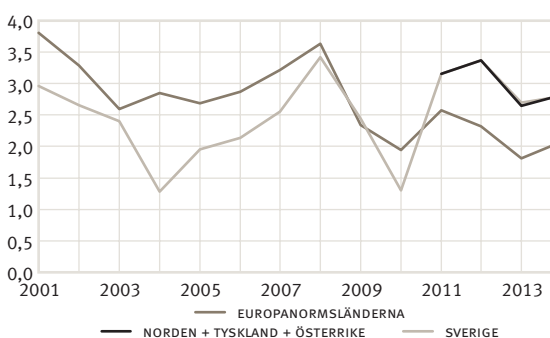

Diagram 3:29

Källa: Macrobond/Eurostat, OECD samt egna beräkningar

de lönerna med 3 till 3,5 procent. I Norge ökade lönerna med 4 medan de ökade med 1,5 procent i Danmark. Norge väger dock lätt som konkurrent till Sverige på världsmarknaden och därför har deras höga löneökningstakt liten effekt på den exportkonkurrensvägda löneökningstakten.

Under 2013 har i Tyskland och Österrike avtal tecknats på omkring 3 procent. I Tyskland avtalar man om höjning av tarifflöner som utgör riktlöner för de lokala förhandlingarna. Dessa verkar nu i flera fall ha resulterat i en lägre löneökningstakt än tarifflönernas. Sammantaget bedöms lönerna i de nordligare euroländerna att under åren 2013 till 2014 öka med 2,5 till 3 procent.

Inflationen ligger under Riksbankens mål de närmaste åren

Den underliggande inflationen, mätt med KPIF som är rensat för priset effekter av bostadsräntor, sjönk stadigt under 2010 och 2011. Under förra året låg inflationen mätt med KPIF ganska stabilt i underkant av 1 procent. I år har KPIF-inflationen också pendlat runt 1 procent.

I år är inflationstrycket från arbetsmarknaden relativt starkt, med höga enhetsarbetskostnader till följd av den svaga produktivitetsutvecklingen. Sjunkande importpriser håller dock tillbaka inflationen. Det svaga efterfrågeläget gör det samtidigt svårt för företagen att vältra över ökade kostnader på konsumenterna genom prishöjningar. Det får till följd att vinstandelen av förädlingsvärdet, som föll i fjol, fortsätter att minska.

Det fortsatt svaga efterfrågeläget 2014 och 2015 gör att utrymmet för prishöjningar är begränsat då också. Förbättrad produktivitetsutveckling, måttliga löneökningar och svag utveckling av importpriserna innebär ändå att vinstläget kan förbättras samtidigt som inflationen är fortsatt låg.

KPI och KPIF

Årlig procentuell förändring

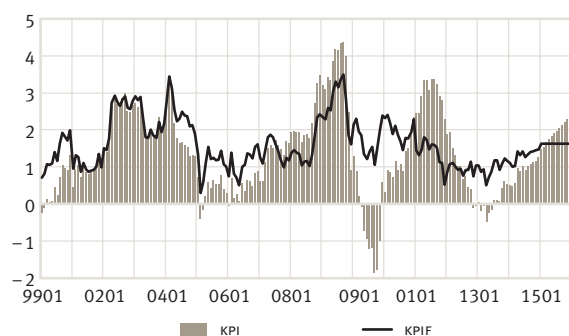

Diagram 3:30

Källa: SCB samt egna beräkningar

Den underliggande inflationen, KPIF, väntas stiga något under 2014 och sedan stabiliseras runt 1,5 procent under 2015. KPI-inflationen blir högre än KPIF-inflationen under 2015 eftersom Riksbanken då antas höja styrräntan.

Investeringar

Procentuell förändring

	2012	2013	2014	2015
Näringsliv	7,5	-4,3	4,6	6,3
Industri	8,1	-3,2	2,4	5,1
Övrigt näringsliv	7,3	-4,6	5,2	6,6
Offentlig sektor	3,3	0,8	-1,6	1,1
Bostäder	-11,2	3,6	5,5	6,5
Totalt	3,1	-2,1	3,7	5,5

Tabell 3:3

Källa: SCB samt egna beräkningar

Disponibel inkomst och privat konsumtion

Procentuell förändring

	2012	2013	2014	2015
Timplöner	3,1	2,5	2,7	2,8
Arbetade timmar	-0,2	0,2	0,6	0,7
Lönesumma	3,8	2,9	3,3	3,6
Övriga faktorinkomster	5,5	4,6	8,9	3,2
Transfereringar	5,3	4,1	2,4	2,7
Skatter	3,9	3,7	3,3	4,3
Disponibel inkomst	4,5	3,3	3,9	2,9
Konsumentpris, IPI	1,2	0,7	1,3	1,6
Real disponibel inkomst	3,3	2,6	2,6	1,3
Privat konsumtion	1,6	2,6	3,0	2,2
Sparkvot ¹	12,1	11,6	11,2	10,6
KPI	0,9	0,1	0,9	1,9
KPIF	1,0	1,0	1,3	1,6
Prisförändringar under resp år				
Hushållens tillgångar	5,3	10,8	5,7	5,4
Småhus + Mark	2,5	4,0	4,7	4,7
Börsaktier	11,2	16,8	3,7	3,5

Tabell 3:4

Källa: SCB samt egna beräkningar

¹ Inkluderar sparande i avtals- och premiepensioner.

Produktion inom olika sektorer

Procentuell förändring

	2012	2013	2014	2015
Näringsliv	1,2	1,0	2,7	3,3
Industri	-3,2	-3,1	2,1	3,5
Byggnads	1,5	0,2	2,9	3,9
Övrigt näringsliv	2,5	2,2	2,9	3,2
Offentlig sektor	0,1	0,5	0,6	0,5

Tabell 3:5

Källa: SCB samt egna beräkningar

Arbetsproduktivitet

Procentuell förändring

	2012	2013	2014	2015
Näringsliv	1,7	0,9	2,1	2,5
Industri	-0,1	0,4	4,1	4,4
Byggnads	1,3	0,3	0,9	2,4
Övrigt näringsliv	2,4	1,1	1,8	2,0
Offentlig sektor	-0,6	0,0	0,0	0,0
BNP	1,2	0,7	1,7	2,0

Tabell 3:6

Källa: SCB samt egna beräkningar

Arbetsmarknadsläget

Procentuell förändring

	2012	2013	2014	2015
Arbetskraft, ILO, 15-74	0,9	1,0	0,8	0,9
Arbetade timmar	-0,2	0,2	0,6	0,7
Arbetad tid per sysselsatt	-0,9	-0,7	-0,2	-0,2
Sysselsatta, 15-74	0,7	0,9	0,8	0,9
Arbetslöshet, ILO, 15-74 ¹	8,0	8,0	8,0	8,0
Öppen arbetslöshet, 16-64 ²	5,6	5,0	4,9	4,9
Programdeltagare ³	3,7	4,0	4,0	3,8

Tabell 3:7

Källa: SCB samt egna beräkningar

1 I procent av arbetskraften.

2 Exklusive arbetssökande heltidsstuderande. I procent av arbetskraften.

3 I procent av arbetskraften.

Sysselsättningen enligt NR

Förändring i tusental

	2012	2013	2014	2015
Totalt	34	44	38	44
Näringsliv	24	34	27	35
Industri	-12	-16	-10	-4
Byggnads	4	-1	7	5
Övrigt näringsliv	32	51	30	33
Offentlig sektor	10	9	11	9

Tabell 3:8

Källa: SCB samt egna beräkningar

4. Ekonomisk politik

Inledning

Svensk ekonomi står inför två stora utmaningar under perioden 2014–2018:

- Arbetslösheten.
- Det offentliga välfärdsåtagandet.

Våra ekonomisk-politiska förslag syftar till att hantera båda dessa utmaningar. För LO-ekonomerna framstår det som uppenbart att en väl avvägd finanspolitik kommer att behöva stimulera efterfrågan under en period med lågt resursutnyttjande, samtidigt som den bidrar till att åtgärda de relativt stora strukturella problem som finns på svensk arbetsmarknad. Dessa problem är i relativt hög grad kopplade till brister i det grundläggande utbildningssystemet. Vi måste också säkra att vi har tillräckliga resurser för att kunna upprätthålla en god välfärd, givet de demografiska förändringar vi står inför.

Penningpolitik

I vår nuvarande ekonomisk-politiska regim har Riksbanken huvudansvaret för stabiliseringspolitiken. Riksbanken ska sträva efter att nå inflationsmålet samtidigt som man försöker stabilisera konjunkturen.

Enligt det senaste räntebeslutet från den 23 oktober så är reporäntan oförändrad på 1 procent och kommer att höjas först mot slutet av 2014. Enligt majoriteten i direktionen skulle en lägre räntebana göra att inflationen når målet tidigare, ”men den skulle samtidigt kunna öka skuldsättningen och därmed riskerna för den ekonomiska utvecklingen mer långsiktigt”.⁵

Två ledamöter i direktionen, Karolina Ekholm och Martin Flodén, reserverade sig mot beslutet att hålla reporäntan oförändrad och mot räntebanan. De vill båda att räntan sänks till 0,75 procent och sedan börjar höjas under senare delen av nästa år, om än vid något olika tidpunkter. Båda anser att det skulle leda till en högre prognos för KPIF-inflationen och en lägre prognos för arbetslösheten. LO-ekonomerna delar denna syn.

Enligt majoriteten så är den beslutade räntepolitiken sammantaget så bra den kan vara, eftersom den understödjer konjunkturen samtidigt som den tar hänsyn till de risker som är förknippade med hushållens höga skulder. I praktiken innebär det att reporäntan är högre än vad som är motiverat av inflation och resursutnyttjande.

Vi anser att reporäntan skulle behöva sänkas till 0,5

procent och ligga kvar där fram till slutet av nästa år, för att sedan gradvis höjas. En sådan räntebana skulle öka sannolikheten för att KPIF-inflationen når 2 procent inom två år, samtidigt som det bidrar till att vi snabbare når fullt resursutnyttjande och en lägre arbetslöshet.

Regeringen föreslår i BP 2014 att Finansinspektionen ensam ska ha ansvaret för makrotillsynsverktygen i Sverige. LO-ekonomerna anser att det är rimligt att ansvaret för makrotillsynen ligger på en myndighet under regeringen. Det gör det möjligt att utkräva ansvar för den förda politiken. Att lägga även denna uppgift på Riksbanken hade varit fullt möjligt tekniskt och resursmässigt, men hade blivit demokratiskt ohållbart.

Vår bedömning var tidigare att ett klagorand från regeringens sida skulle göra det möjligt för Riksbanken att fokusera på sitt grundläggande uppdrag: stabilt penningvärde och fullt resursutnyttjande. Det visade sig vara en felaktig bedömning. Enligt majoriteten i Riksbankens direktion har detta besked i sig ingen effekt för hur reporäntebesluten fattas framöver. Eller som det står i pressmeddelandet efter reporäntebeslutet den 23 oktober:

”När väl åtgärder vidtagits inom makrotillsynen kan riskerna förknippade med hushållens skulder antas bli mindre. Det kommer att påverka förutsättningarna för penningpolitiken, men hur mycket och hur snabbt är svårt att avgöra i dagsläget.”⁶

LO-ekonomerna har vid ett flertal tillfällen kritiserat hur majoriteten i Riksbankens direktion tolkar och utför sitt uppdrag. Den kritiken måste nu intensifieras. Trots att regeringen tydligt och klart har pekat ut Finansinspektionen som ansvarig myndighet för den finansiella stabiliteten så fortsätter majoriteten att ta hänsyn till hushållens skuldsättning i sina reporäntebeslut. I praktiken underkänner Riksbanken regeringens förslag, samtidigt som man ifrågasätter Finansinspektionens förmåga att klara sitt utökade uppdrag. Det är oacceptabelt.

En oberoende centralbank är i sig en form av inskränkning av folkstyret. En sådan inskränkning kan bara tolereras under vissa väl definierade förhållanden. Till dessa hör:

- Ett tydligt uppdrag och ansvarsområde.
- Möjlighet till utvärdering och kritisk granskning av fattade beslut.

5 Penningpolitiskt protokoll, september 2013.

6 Pressmeddelande, 2013-10-24.

Bostadspriser och hushållens skuldsättning

Sedan mitten av 1990-talet har de svenska hushållens skuldsättning ökat kraftigt och har idag nått en historiskt hög nivå om 170 procent av BNP. Den ökade skuldsättningen är en spegelbild av bostadsprisernas utveckling. Bostadspriserna har i reala termer under de senaste cirka tio åren utvecklats på ett sätt som påtagligt överstiger den historiska nivån.

Hushållens skulder kan även studeras i relation till deras samlade förmögenhet. Svenska hushåll har stora privata tillgångar, inte minst i form av bostäder. Ur detta perspektiv framstår riskerna med den höga skuldsättningen som mer begränsade. Dock kan tillgångar sjunka i värde medan skulderna kvarstår. Även vid ett mer måttligt prisfall kan förmögenheten för enskilda hushåll snabbt uttraderas.

Prisindex för småhus, korrigerat för konsumentprisutvecklingen Index 1995 = 100

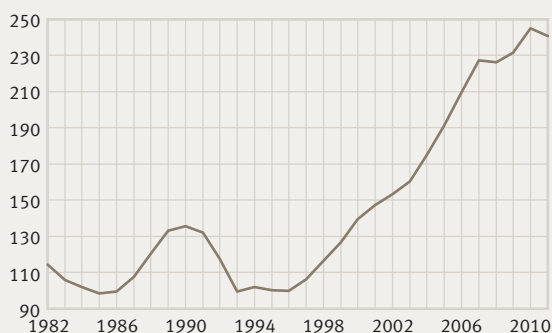

Diagram 4:1 Källa: Macrobond, SCB samt egna beräkningar

Vilka är drivkrafterna bakom de ökade bostadspriserna?

- Den mest centrala faktorn bakom bostadsprisökningen är sannolikt att Sverige har haft en god utveckling av hushållens disponibla inkomster. Men ökade inkomster förklarar bara en del av ökningen eftersom bostadspriserna har utvecklats väsentligt snabbare än inkomsterna.
- Under perioden 1997 till 2013 halverades den 10-åriga bostadsräntan. Sänkta realräntor bör ha varit en viktig förklaring till prisutvecklingen på bostäder.
- Skatteregler påverkar vilken realränta hushållen behöver betala för sitt boende. Det generösa räntevadraget påverkar prissättningen av bostäder. Under de senaste åren har flera skatteförändringar genomförts som gjort det mer gynnsamt att äga

bostad och mindre fördelaktigt att sälja eller byta sin bostad.

- Utbudet av bostäder är trögt och kan därmed inte snabbt anpassa sig till ökad efterfrågan. Det gör att priserna under perioder när det råder obalans i utbudet kan avvika från jämvikten. Under de senaste åren har befolkningen i Sverige ökat mycket kraftigare än antalet bostäder.

Påbörjade bostäder och ökad befolkning Tusental

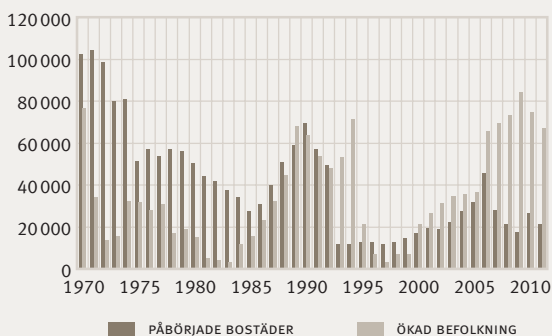

Diagram 4:2

Källa: SCB

- Vilka regler som omgärdar hushållens möjligheter till lån för bostadsköp bör ha stor betydelse för prisutvecklingen på bostäder. Enligt Finansinspektionens beräkningar så är amorteringstiden i genomsnitt i bolånestocken drygt 140 år.
- Brist på finansiell reglering av bankerna påverkar hushållens skuldsättning. Om exempelvis kraven på kapitaltäckning är låga så kan bankerna låna ut mer pengar och på så sätt driva upp bostadspriserna.
- Psykologiska faktorer har sannolikt en central betydelse för prisutvecklingen på bostäder. Aktörer på olika typer av marknader har ofta bakåtblickande förväntningar vilket innebär att man tror att priserna kommer att fortsätta stiga eftersom de har stigit tidigare.

Riksbanken och hushållens skuldsättning

I Riksbankens utredning om bostadsmarknaden⁷ konstateras att penningpolitiken är ett trubbigt vapen för att dämpa bostadspriserna. Enligt beräkningarna så bedöms en förändrad styrränta om en

⁷ Riksbanken (2011), *Riksbankens utredning om risker på den svenska bostadsmarknaden*, Sveriges riksbank.

Bostadspriser och hushållens skuldsättning, forts.

procentenhet förändra bostadspriserna med endast två till fem procent samtidigt som BNP kraftigt försvagas.

Riksbankens uppdrag från riksdagen är att upprätthålla ett fast penningvärde. Riksbanken ska också främja ett effektivt betalningsväsende. Tidigare så uppfattades målet om inflation respektive målet om ett effektivt betalningsväsende som två helt olika mål som nåddes med olika verktyg. Men under de senaste åren så har penningpolitiken kommit att användas som ett verktyg för att säkra bägge två målen. Därmed har en målkonflikt uppstått. Riksbanken för en onödigt stram penningpolitik med hänvisning till det andra målet om effektivt betalningsväsende.

Den tidigare vice Riksbankschefen Svensson har återkommande på Riksbankens penningpolitiska möten hänvisat till Riksbankens egna beräkningar som visar att styrräntan har en mycket svag effekt på bostadspriserna. Men majoriteten verkar inte ta sin utgångspunkt i Riksbankens egna beräkningar. När exempelvis vice Riksbankschef Jochnick höll ett anförande på temat penningpolitik och makrotillsyn sa hon att räntan var "ett trubbigt vapen". Men hävdade samtidigt att det är "tydligt" att styrräntan påverkar bostadspriserna, dock utan att ange hur stark effekten antas vara⁸.

LO-ekonomerna anser att Riksbanken bör avstå från att använda styrräntan i syfte att dämpa skuldsättningstakten. Riksbankens nuvarande agerande är ineffektivt och ligger utanför det mandat Riksdagen har delegerat. Penningpolitiken bör endast beakta bostadspriserna i den utsträckning bostadspriserna antas påverka möjligheterna för Riksbanken att nå målet om prisstabilitet. Om Riksbanken, felaktigt, fortsatt känner sig nödgad att använda styrräntan som ett verktyg mot skuldsättningen så bör målkonflikten, mellan prisstabilitet och finansiell stabilitet, klargöras.

Vilka insatser krävs för att dämpa skuldsättningen?

Ett eventuellt bostadsprisfall skulle inte utgöra en omedelbar risk för svenska banker. Men riskerna är relativt stora för den reala ekonomin. Fallande priser gör att hushållen vill återställa sin skuldnivå samtidigt som fallande priser försvårar belåning av fastigheter. Detta skulle leda till minskad privat konsumtion som pressar tillbaka BNP och försämrar sysselsättningen.

Det är viktigt att de reformer som genomförs implementeras på ett sådant sätt att de inte förstärker en eventuellt redan påbörjad priskorrigerings nedåt. Det är inte idag lämpligt att genomföra reformer som kraftigt skyndar på en priskorrigerings nedåt av priserna. Men på sikt bör en bred skattereform genomföras och en ny samlad bostadspolitik komma på plats.

Följande reformer bör genomföras redan i närtid.

Hårdare regler för bankerna. Svenska banker som bär på en implicit försäkring mot konkurs, på grund av att banker bedöms vara systemviktiga, bör omfattas av högre kapitaltäckningskrav. Banker som tar hög risk bör betala ett pris för detta, bland annat genom att avgiften till stabilitetsfonden differentieras utifrån vilken risk respektive bank tar.

Öka utbudet av bostäder. I avvaktan på mer långsiktiga reformer för att stimulera fler bostäder så bör insatser snabbt ske för att inrätta en statlig investeringsbonus för produktion av mindre hyresrätter, framförallt för yngre vuxna i storstadsregionerna.

Förbättra tryggheten för låntagare. Om taket i arbetslöshetsförsäkringen kraftigt förbättrades så skulle detta påtagligt förbättra tryggheten för husägare som blir arbetslösa. En sådan reform bidrar till att dämpa riskerna för samhällsekonomin vid ett eventuellt bostadsprisfall.

Sverige behöver en amorteringskultur. Det bör istället ställas krav på att alla banker vid bostadsutlåning ska informera om amortering, redovisa för kunden hur lång tid det kommer att ta att bli skuldfri samt externt redovisa hur långa amorteringstiderna är för bankernas befintliga bostadskunder.

⁸ af Jochnick, Kerstin, *Penningpolitik och makrotillsyn*, anförande i Stockholm 2013-01-25, Riksbanken.

För LO-ekonomerna är det i dag otydligt hur Riksbankens direktion uppfattar sitt uppdrag i förhållande till regeringen och Finansinspektionen. Det är också mycket svårt att utvärdera om Riksbankens direktion sköter sitt uppdrag på ett bra sätt, eftersom det är oklart vilka parametrar som ingår i räntebeslutet. Den svenska centralbanken befinner sig just nu i ett konstitutionellt ingenmansland. Därifrån bör den snarast förflytta sig. Liksom tidigare anser vi att det vilar på Riksbanksfullmäktige och riksdagens finansutskott, de demokratiska organ som är satta att utvärdera penningpolitiken, att hjälpa Riksbankens direktion att göra denna förflyttning.

Riksbankens agerande är olyckligt, men åtminstone kortsiktigt ett faktum. Det innebär att regeringen genom finanspolitiken borde ta ett större ansvar för att vi snabbt ska nå mer rimliga nivåer på resursutnyttjande och arbetslöshet.

Finanspolitikens nuvarande inriktning Prioriteringar i budgetpropositionen

Budgetpropositionen för 2014 kan sammanfattas i ett ord: skattesänkningar. Av åtgärder på sammanlagt 24 miljarder kronor går drygt 21 miljarder till sänkta skatter. Denna prioritering bottnar naturligtvis i att regeringens övergripande mål för den ekonomiska politiken är sänkta skatter. De motiv regeringen själv anför är att dessa reformer är ”strukturellt riktiga”, samtidigt som det inte finns ytterligare utrymme under utgiftstaken (som regeringen har satt just i detta syfte) för ytterligare utgiftsökningar.

Större reformer i BP14

Miljarder kronor

Jobbskatteavdrag	13,0
Höjd brytpunkt	2,0
Höjt grundavdrag för pensionärer	2,5
Differentierade arbetslöshetsavgifter	2,8
FoU-avdrag	1,2
Övrigt	2,7
Totalt	24,2

Tabell 4:1

Källa: BP 2014

Hur regeringen har kommit fram till att ”budgetutrymmet” ska vara just 24 miljarder kronor är höljt i dunkel. Att döma av skrivningarna i budgetpropositionen drar olika krafter i olika riktning. Viljan att pressa ner arbetslösheten och att säkra fortsatt regeringsinnehav verkar dra i riktning mot ett större budgetutrymme, medan rädslan för att på ett alltför uppenbart sätt avvika från det av finansministern formulerade överskottsmålet har dragit i motsatt riktning.

LO-ekonomerna om föreslagna reformer

Den huvudsakliga inriktningen på regeringens finanspolitik är fel, givet de två huvudutmaningar som LO-ekonomerna har identifierat. Vi väljer att kommentera de förslag som vi bedömer har störst relevans för arbetslösheten och välfärdsåtagandet.

Ekonomiska bedömningar i budgetpropositionen

Regeringen bedömer i budgetpropositionen att tillväxten 2014 och 2015 blir 2,5 respektive 3,6 procent. Arbetslösheten sjunker till 8,1 procent 2014 och ytterligare något till 7,8 procent 2015, enligt regeringen. Mot slutet av 2015 börjar arbetslösheten minska markant. Resursutnyttjandet är lågt. Nästa år är BNP-gapet - 3,0 procent. Ett ”balanserat” konjunkturläge, det vill säga ett BNP-gap nära noll, nås först i slutet av 2017, enligt regeringen.

På grund av redan låga räntor är utrymmet för ytterligare expansiv penningpolitik begränsat. Regeringen anser därför att det är lämpligt att ”finanspolitiken tar ett större ansvar”. Det uppgivna huvudsyftet med finanspolitiken är att ”stimulera arbetskraftsefterfrågan och minska lågkonjunktorens varaktiga effekter på arbetsmarknaden”.

Regeringen förväntar sig att hushållens konsumtion ska stå för en större del av BNP-tillväxten, jäm-

fört med tidigare konjunkturuppgångar. Tillväxtprognosen är därför särskilt känslig för förändringar i hushållens konsumtion. Viktiga förutsättningar för en stark konsumtionsutveckling är ett redan högt sparande och stigande reallöner, i kombination med de åtgärder som föreslås i budgetpropositionen.

LO-ekonomerna har, som framgår av kapitel 3, en dystrare syn på tillväxt och arbetslöshet än regeringen. Vi delar dock uppfattningen att det finns relativt stora lediga resurser i ekonomin under de närmaste två åren. Vi anser också, vilket vi argumenterat för under en längre tid, att finanspolitiken måste bära ett större ansvar för att stabilisera konjunkturen. Men den av regeringen föreslagna finanspolitiken är i sin omfattning otillräcklig och har en inriktning som inte är lämplig givet de ekonomiska utmaningar Sverige står inför.

Det är dock viktigt att lyfta fram de positiva inslag som ändå finns. Förslaget att ta bort de differentierade arbetslöshetsavgifterna gör kostnaden för arbetslöshetsförsäkringen mer hanterlig, särskilt för de LO-grupper som idag betalar de högsta avgifterna. En sådan reform skulle sänka avgifterna med i genomsnitt 170 kronor per månad för de tio a-kassor som har högst avgifter. Precis som regeringen själv lyfter fram är detta också ett mycket effektivt sätt att stärka de disponibla inkomsterna "för ett stort antal hushåll, varav många med lägre inkomster, vilket väntas bidra till en högre konsumtion och en snabbare tillväxt." Stödet till yrkesintroduktionsavtalen är också rimligt, givet de stora bristerna i regeringens utbildningspolitik.

Beskedet i budgetpropositionen att regeringen avser att göra "en bred översyn av Arbetsförmedlingen" är också välkommet, om det går att tolka som att det som egentligen avses är en omvärdering av den arbetsmarknadspolitik som har förts de senaste sju åren. Den har på många sätt varit missriktad, och dessutom synnerligen olämplig givet det läge som har rått på arbetsmarknaden sedan hösten 2008.⁹ LO-ekonomerna delar regeringens syn att långtidsarbetslöshet är särskilt problematiskt, men kan tyvärr konstatera att det i budgeten inte läggs några förslag som i meningsfull omfattning kan åtgärda detta.

Lejonparten av "budgetutrymmet" upptas av inkomstskattesänkningar, med jobbskatteavdrag 5 som paradnummer. LO-ekonomerna har gett sin syn på jobbskatteavdraget vid ett flertal tillfällen.¹⁰ I kort sammanfattning anser vi att det bidrar till att öka inkomstskillnaderna, försvagar värdet av trygghetsförsäkringarna och är ett ineffektivt sätt att påverka arbetsutbudet.

Det är dock värt att notera regeringens bedömning att det inte finns "anledning att tro att effekterna av jobbskatteavdraget är avtagande i nuläget" (BP14, s. 22). Det är ett tveksamt resonemang. Om jobbskatteavdragen har effekter på arbetsutbudet bör dessa effekter rimligen vara avtagande i takt med att jobbskatteavdragen utökas.

På utbildningspolitikens område är ambitionerna också märkvärdigt låga, givet de stora kvalitetsproblem som har konstaterats i både grund- och gymnasieskola. Inom den gymnasiala lärlingsutbildningen höjs det statliga anordnarbidraget med 17 500 kronor till 47 500 kronor per elev och år. Handedare med godkänd handledarutbildning får ytterligare 10 000 kronor i ersättning per år. Regeringen tillför också resurser för att finansiera ytterligare 7 000 så kallade karriärtjänster för lärare.¹¹

⁹ För vår syn på hur arbetsmarknadspolitikerna behöver reformeras, se ex. http://www.lo.se/start/tal_och_artiklar/lo_s_tre_goda_rad_till_arbetsformedlingen

¹⁰ Se ex. Torbjörn Hållö, "Sverige behöver en bred skatteöversyn".

¹¹ Skolhuvudmännen kan inrätta två nya karriärsteg – förstelärare respektive lektor – och ansöka om statsbidrag som möjliggör löneökningar om 5 000 respektive 10 000 kronor per månad för dessa lärare.

I det finanspolitiska förslaget som presenterades i våras (och som vi utvecklar senare i detta kapitel) fokuserade LO-ekonomerna på följande områden, vid sidan av transfereringar till hushåll:

- Höjda statsbidrag till kommuner och landsting.
- Statliga investeringar i infrastruktur.
- Bostadsinvesteringar.

På samtliga dessa områden är regeringens förslag obefintliga eller mycket blygsamma.

Budgetpropositionen är skriven så att det är svårt att utvärdera om regeringen tillför några i egentligt mening nya resurser till kommuner och landsting. Vår analys visar dock att så sker i endast mycket begränsad omfattning.

Kommuner och landsting får bidrag från staten genom ett generellt statsbidrag och specialdestinerade statsbidrag. 2012 uppgick de generella statsbidragen till 82 miljarder kronor. För 2013 bedöms det generella bidraget öka med 3,6 miljarder kronor, men endast som kompensation för i) regeländringar som påverkar det kommunala skatteunderlaget eller ii) andra justeringar som följer av den kommunala finansieringsprincipen. Mellan 2012 och 2013 fick kommunerna med andra ord ingen egentlig ökning av statsbidragen.

Mellan 2013 och 2014 föreslås det generella statsbidraget öka med 4,5 miljarder kronor, varav 3,5 miljarder är kompensation av samma slag som ovan. Återstående 1 miljard följer av föreslagna ändringar i systemet för kommunalekonomisk utjämning. Dessa går till Sveriges rikaste kommuner, som så gott som samtliga styrs av borgerliga majoriteter. En mycket stor andel av kommunerna får alltså inte heller nästa år någon ökning av statsbidragen.

LO-ekonomerna delar regeringens syn att en väl fungerande bostadsförsörjning och infrastruktur är "en förutsättning för god ekonomisk tillväxt". Av detta drar vi dock olika slutsatser.

I BP 2014 tillförs inga nya resurser till transportsystemet eller för andra infrastrukturinvesteringar. När det gäller bostadsförsörjningen konstaterar regeringen att det finns ett underskott på bostäder, framför allt i storstadsregionerna. Regeringen anser dock inte att detta är en resursfråga, utan bostadspolitikens verktyg handlar uteslutande om att förenkla regelverket vid nyproduktion, framför allt för hyresrätter, och en enklare planprocess.

Arbetslösheten – utmaning 1

Den höga arbetslösheten är fortsatt den största utmaningen för den svenska ekonomiska politiken. I september var 409 000 personer, eller 8,0 procent av arbetskraften, arbetslösa (SCB AKU säsongrensat). Antalet långtidsarbetslösa (arbetslösa mer än 27 veckor eller

mer) uppgick vid samma tidpunkt till 112 000 – cirka en tredjedel av de arbetslösa. Arbetslösheten i Sverige är högre än i många jämförbara länder.

Vi bedömer att arbetslösheten ligger kvar kring 8 procent fram till 2015. Det är naturligtvis oacceptabelt.

Det är väl känt att personer som är långvarigt arbetslösa blir mindre attraktiva på arbetsmarknaden. De kan tappa i humankapital, och många arbetsgivare väljer att avstå från att anställa personer som ofta, eller under längre tid, varit arbetslösa. Personer som har varit arbetslösa länge tappar helt enkelt kontakten med arbetsmarknaden. Detta är givetvis förknippat med stora samhällsekonomiska kostnader, vid sidan av att det innebär ett stort mänskligt lidande.

Vi gör i detta avsnitt en genomgång av hur "humankapitalet" bland de arbetslösa ser ut i jämförelse med de som har arbete. Vi gör också en beskrivning av läget i det grundläggande utbildningssystemet – ett av de verkligt stora strukturella problemen på svensk arbetsmarknad.

Humankapital bland arbetande och arbetslösa

Kunskapsnivåerna avseende läskunnighet, räknefärdighet och IT-färdighet i den vuxna befolkningen i Sverige är goda jämfört med andra länder. Det framkommer i OECDs PIAC-undersökning.¹² Sverige ligger på fjärde plats bland 22 länder när det gäller läsfärdighet och tredje plats när det gäller räknefärdighet. Därtill har vi den högsta andelen med IT-färdigheter på någon av de två högsta nivåerna. Skillnaderna mellan länderna är dock förhållandevis små jämfört med skillnaderna inom länderna.¹³

Kunskapsnivåerna är generellt sett högre bland de sysselsatta än bland de arbetslösa. Om medeltalet för läskunnighet bland de sysselsatta i Sverige var 287 år 2012 så var det 257 bland de arbetslösa. De arbetslösa fick alltså bara 90 procent så många poäng i läskunnighetstesterna, i genomsnitt, som de sysselsatta. Inte i något annat av de 22 studerade länderna är skillnaderna mellan sysselsatta och arbetslösa så stora som i Sverige. Även när det gäller räknefärdigheter är skillnaderna mellan sysselsatta och arbetslösa störst i Sverige. De arbetslösa fick i genomsnitt bara 89 procent av genomsnittspoängen för de sysselsatta.

Att sysselsatta har så pass mycket större kunskaper indikerar att många arbetslösa i Sverige saknar tillräckliga kunskaper för att kunna konkurrera om de jobb som finns på arbetsmarknaden. Det talar för att många

arbetslösa skulle vara hjälpta av utbildningsinsatser – oavsett om utbildningen behövs för att de ska kunna utföra de jobb som finns på arbetsmarknaden eller för att göra dem mer konkurrenskraftiga.

Om man utöver genomsnittspoängen undersöker vilka kunskapsnivåer de arbetslösa befinner sig på visar det sig också att många arbetslösa har kunskaper i nivå med de sysselsatta. 44 procent av de sysselsatta och 34 procent av de arbetslösa befinner sig på nivå 3 i läskunnighet samtidigt som 19 procent av de sysselsatta och 8 procent av de arbetslösa befinner sig på nivå 4 eller 5. På nivå 3 klarar man av att hantera längre texter på så sätt att man förstår textstrukturer och retoriska knep, kan tolka och dra adekvata slutsatser av flerdelad information och utföra flerstegsuppgifter.

Antal arbetslösa (16–65 år) på olika nivåer i läskunnighet

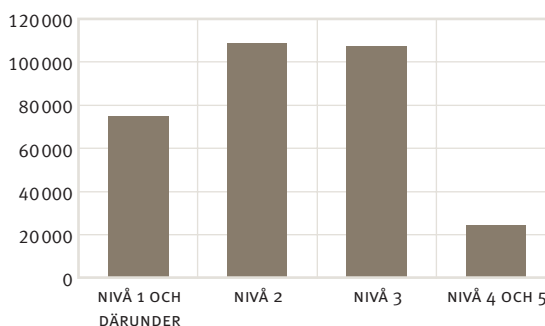

Diagram 4:3

Källa: OECD (PIAC) samt egna beräkningar

Om man, med hjälp av SCBs befolkningsstatistik, räknar om procentsatserna till antal visar det sig att det år 2012 fanns 132 000 arbetslösa med läskunskaper på nivå 3 eller däröver, vilket är den nivå som 63 procent av de sysselsatta – och i den bemärkelsen jobben – finns på.

Om man i stället tittar på räknefärdighet så visar det sig att 40 procent av de sysselsatta och 30 procent av de arbetslösa befinner sig på nivå 3 samtidigt som 22 procent av de sysselsatta och 9 procent av de arbetslösa befinner sig på nivå 4 eller 5. På nivå 3 klarar man av att utföra uppgifter som bygger på mindre explicit, komplex, information som finns i främmande kontexter liksom att lösa uppgifter i flera steg där det gäller att välja lösningsstrategi. Man kan arbeta med matematiska samband, uttryckt verbalt eller numeriskt, och utföra grundläggande analys av data i text, tabeller och grafer.

År 2012 fanns det totalt 124 000 arbetslösa med räknefärdigheter på nivå 3 eller däröver, vilket är den nivå som 62 procent av de sysselsatta befinner sig på.

¹² OECD (2013), OECD Skills Outlook 2013: First Results from the Survey of Adult Skills, OECD Publishing.

¹³ Totalt testades kunskaperna hos 166 000 16–65-åringar i 22 länder år 2012. Urvalet i varje land varierade mellan 4 500 och 27 300. Respondenterna gjorde testen i hemmet på dator eller papper, beroende på datakunskaper. Testen gjordes på landets officiella språk. Respondenter med väldigt låg läskunnighet gjorde inte de fullständiga testerna utan ett i basal läsning.

Antal arbetslösa (16–65 år) på olika nivåer i räknefärdighet

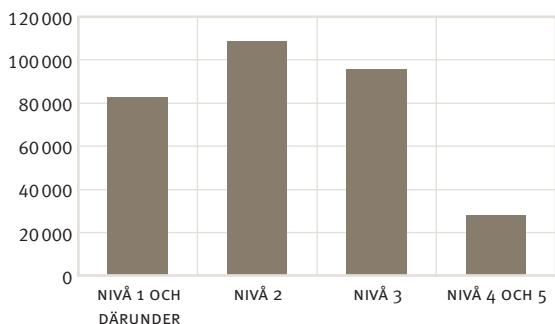

Diagram 4:4

Källa: OECD (PIAC) samt egna beräkningar

PIAC-undersökningen ger på så sätt inte stöd för att kompetensbrist hos de arbetslösa skulle vara ett hinder för sysselsättningstillväxten. Den visar dock att det finns stort utrymme för kompetenshöjande arbetsmarknadspolitik, liksom för förbättringar i den grundläggande utbildningen, och att detta troligen skulle ha stora effekter på den långsiktigt hållbara arbetslösheten.

Strukturella problem i den grundläggande utbildningen

Arbetsmarknadens krav på utbildning har ökat under lång tid. Det beror bland annat på strukturomvandlingen och rationaliseringar, men också på att befolkningens utbildningsnivå har ökat i snabb takt. Idag är konkurrensen om jobben hård och det driver upp arbetsgivarnas utbildningskrav.¹⁴ För en väl fungerande arbetsmarknad är det viktigt att arbetsgivarna snabbt och enkelt kan hitta rätt kompetens att anställa. Utbildning blir allt viktigare för att få och behålla en anställning. Arbetskraftens omställningsförmåga på arbetsmarknaden kan på många sätt likställas med möjligheterna till det livslånga lärandet.

Gymnasieskolan är nyckeln till arbetsmarknaden

Tyvärr står det klart att den svenska gymnasieskolan inte klarar sitt uppdrag att alla elever ska ges nödvändiga förutsättningar att klara utbildningen. Brister finns genom hela skolsystemet, från förskolan till gymnasieskolan, och problemen sprider sig sedan vidare ut på arbetsmarknaden. Den svenska gymnasieskolan står inför flera stora och viktiga utmaningar. Andelen elever som lämnar gymnasiet med en fullbordad utbildning måste öka, yrkesprogrammets relevans och kvalitet måste förbättras och övergången till arbetsmarknaden behöver stärkas.

¹⁴ Se LO, *Vingarnas trygghet i en modern och hållbar arbetslinje. Den svenska modellen på 2010-talet*, slutrapport, Arbetsmarknaden efter krisen.

För många unga vuxna är etableringen på arbetsmarknaden en utdragen och osäker process. Förklaringarna är flera, men den främsta orsaken är att gymnasieskolans innehåll, kvalitet och dimensionering inte tillräckligt matchar arbetsmarknadens kompetensbehov. När skolan brister är det svårt att utveckla en hållbar arbetslinje. Gymnasieskolans resultat styr möjligheterna att nå full sysselsättning med jämn inkomstfördelning. Det är också till stor del gymnasieutbildningen som lägger grunden för ekonomins framtida produktivitet utveckling.

En viktig orsak till gymnasieskolans svaga resultat är elevernas bristande kunskaper från grundskolan. Här är OECDs PISA-undersökning för 15-åringar en varningsklocka. Undersökningen 2009 visar att nästan 20 procent av 15-åringarna bedöms sakna tillräckliga läskunskaper för att klara gymnasiestudierna, och att Sverige får sämre utbildningskvalitet både över tid och jämfört med andra länder. Den negativa utvecklingen syns också i att andelen grundskoleelever som saknar behörighet till gymnasiet ökar. Det är helt nödvändigt att säkerställa likvärdigheten i utbildningssystemet, från förskolan till gymnasiet. Enligt OECD ger skolsystem med hög grad av likvärdighet bäst resultat.¹⁵

En särskild utmaning är gymnasieskolans yrkesprogram, som har en direkt och helt avgörande koppling till unga vuxnas etableringsmöjligheter på arbetsmarknaden. Idag minskar ungdomarnas intresse att söka sig till en yrkesutbildning. Endast 28 procent, eller drygt 35 000 av samtliga gymnasieelever, började ett yrkesprogram hösten 2012. Jämfört med hösten 2010 har antalet elever på yrkesprogrammen minskat med 26 procent. Förklaringarna till det sjunkande intresset för yrkesutbildningarna är dels att de inte längre per automatik ger högskolebehörighet, dels att det saknas ett tydligt eftergymnasialt yrkesutbildningsspår. Men även brister i grundskolans studie- och yrkesvägledning är en bidragande orsak.

En av gymnasieskolans stora utmaningar är utbildningarnas dimensionering som inte i tillräcklig utsträckning matchar arbetsmarknadens kompetensbehov. Det innebär att det, åtminstone på medellång sikt, uppstår ett överskott från vissa utbildningar, inte minst från det populära samhällsprogrammet, och samtidigt brist på gymnasieutbildade yrkesarbetare inom andra områden. Det förekommer att skolor lägger ner yrkesutbildningar på grund av bristande intresse, samtidigt som det finns behov av yrkesutbildad arbetskraft i regionen. Dimensioneringsproblemen måste tas på allvar.

Sedan 1990-talet har utbildningspolitiken prioriterat utbyggnaden av högskolan samtidigt som proble-

¹⁵ Se LO, *Behövs: en utbildningspolitik för ungas etablering på arbetsmarknaden*, delrapport 3, Arbetsmarknaden efter krisen.

men i grund- och gymnasieskolan sannolikt hamnade i skymundan. Under lång tid tenderade diskussionerna om det framväxande så kallade kunskapsamhället att fokusera på att höja den högsta utbildningsnivån istället för att säkerställa dess grundläggande delar.

Hela 99 procent av varje årskull söker sig till gymnasieskolan, även om alla inte är behöriga, i vetenskapen om att det är nödvändigt för arbete och fortsatta studier. Därför bör gymnasieutbildningen bli obligatorisk för alla.¹⁶ Det skulle tydliggöra statens, kommunernas och skolornas ansvar för att ungdomar genomför sin utbildning. Det ställer högre krav på att tillräckliga resurser avsätts till gymnasieskolan och grundskolan.

Vuxenutbildningens roll måste stärkas

Sedan 2009 har regeringens ambition varit att ersätta arbetsmarknadsutbildningar för arbetslösa med den till 2016 tillfälliga utbyggnaden av grundläggande yrkesutbildning för vuxna (yrkesvux). Volymerna i yrkesvux är dock för små för att möta arbetskraftens utbildningsbehov eller arbetsmarknadens efterfrågan på yrkeskompetenser. För 2013 har regeringen tilldelat kommunerna statsbidrag till 17 650 årsplatser, och för 2014 minskar antalet till 14 650 årsplatser. För 2015 och 2016 omfattar tilldelningen endast 1 125 respektive 375 årsplatser. I dessa låga volymer ingår även särskilda platser för arbetslösa ungdomar mellan 20 och 24 år.

Avsikten att ersätta arbetsmarknadsutbildning, där deltagarna får aktivitetsstöd, med yrkesvux där deltagarna själva bär studiefinansieringen genom studielån, speglar regeringens överföring av kostnader för omställning från staten till individerna. Det försämrar individernas omställningsförmåga och hämmar det livslånga lärandet. Det är viktigt att skilja på yrkesvux och arbetsmarknadsutbildning eftersom de har olika syften och riktar sig till olika målgrupper. Arbetsmarknadsutbildningen ska användas för att motverka arbetslöshet och därigenom bidra till effektiv matchning av utbud och efterfrågan på arbetskraft.

Vuxenutbildningen har en viktig roll för möjligheterna att komplettera oavslutade gymnasiestudier eller byta yrkesbana. Därför bör yrkesvux bli permanent i syfte att upprätthålla en viss volym på nödvändiga yrkesutbildningar, och bli ett verktyg för att möta strukturella kompetensförsörjningsbehov. Men yrkesvux får inte bli ett substitut för arbetsmarknadsutbildningen. Även yrkeshögskolan behöver ett utökat uppdrag för att möta behoven av bredare och fördjupade yrkeskunskaper genom arbetslivet. Dels för att möta arbetsmarknadens efterfrågan på kvalificerade yrkeskunskaper, dels för att bli en tydligare del av ett yrkesutbildningsspår, parallellt med högskoleutbildningar,

16 Se LO (2013), *Vingarnas trygghet i en modern och hållbar arbetslinje. Den svenska modellen på 2010-talet*, slutrapport, Arbetsmarknaden efter krisen.

för vidareutbildning på eftergymnasial nivå. Det skulle öka intresset för gymnasiets yrkesprogram och möta behovet av kvalificerade yrkesarbetare.

Vidare är det nödvändigt med en bättre anpassad studiefinansiering för vuxna för att överbrygga hindret att studera mitt i arbetslivet. Möjligheterna till generös studiefinansiering för dem som väljer att komplettera oavslutade gymnasiestudier är särskilt viktig, inte minst utifrån vårt förslag att göra gymnasieutbildningen obligatorisk. Vår principiella utgångspunkt är att arbetslösa som saknar gymnasieutbildning, och som tidigare har etablerat sig på arbetsmarknaden, ska kunna komplettera sina oavslutade gymnasiestudier med aktivitetsstöd, utan att behöva ta studielån.

Skolsystemet måste vara utformat så att behovet av kompenserande inslag på nästa nivå blir så litet som möjligt. Satsningar på förskola och grundskola är avgörande för gymnasieskolan. Om gymnasieskolan fungerar bättre kan resurserna för vuxenutbildning i större utsträckning användas till att stärka det livslånga lärandet (alltså omställning och vidareutbildning) än för att kompensera bristfälliga gymnasiestudier.

Arbetsmarknadsutbildningen behöver få större plats

Kompetensutveckling är inte bara viktigt för dem som har ett arbete. Det är minst lika viktigt att de som är arbetslösa får kompetenshöjande insatser. Arbetslivets föränderliga krav och arbetsmarknadens struktur bör ligga till grund för omfattningen och inriktningen på arbetsmarknadsutbildningen. Behoven av omställning och rörlighet på arbetsmarknaden fortsätter att öka. Det är helt avgörande att mer resurser satsas på de kompetenshöjande programmen. Yrkesutbildningen måste få en mer betydelsefull roll inom arbetsmarknadspolitiken.

De resurser som läggs på aktiv arbetsmarknadspoli-

Arbetslöshet och utgifter för aktiv arbetsmarknadspolitik som andel av BNP
Procent och andel av BNP, 1985–2011

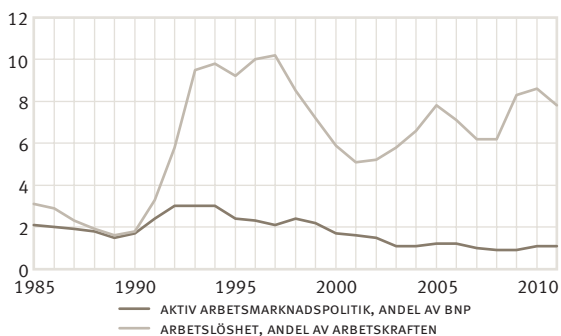

Diagram 4:5

Källa: LO (2013e), SCB och OECD

tik har succesivt skurits ned under lång tid, och Sverige satsar inte längre mer än andra länder. Under de senaste åren satsar Sverige cirka 1 procent av BNP på aktiv arbetsmarknadspolitik, vilket kan jämföras med cirka 2 procent under slutet av 1980-talet då arbetslösheten var oerhört mycket lägre. Även jämfört med slutet av 1990-talet, då arbetslösheten var lägre än idag, satsades 2 procent av BNP på den aktiva arbetsmarknadspolitikerna. Skillnaden mellan 1 och 2 procent av BNP motsvarar idag cirka 35 miljarder kronor. I förhållande till arbetslöshetens storlek satsas bara en bråkdel jämfört med tidigare. Nedskärningarna vittnar om en lägre ambitionsnivå för den aktiva arbetsmarknadspolitikerna.

Dessutom har arbetsmarknadsutbildningens andel av den totala aktiva arbetsmarknadspolitikerna minskat kraftigt. Endast cirka 7 procent av samtliga resurser till arbetsmarknadspolitikerna gick 2011 till arbetsmarknadsutbildning, att jämföra med nivåer över 20 procent fram till början av 2000-talet, och mellan 30 och 40 procent under slutet av 1980-talet och 1990-talet. Faktum är att knappt 3 procent av alla inskrivna på Arbetsförmedlingen (öppet arbetslösa och deltagare i program med aktivitetsstöd) går en yrkesinriktad arbetsmarknadsutbildning varje månad. Det är en mycket liten andel.

Andel arbetsmarknadsutbildning av de totala utgifterna för aktiv arbetsmarknadspolitik 1985–2011 Procent

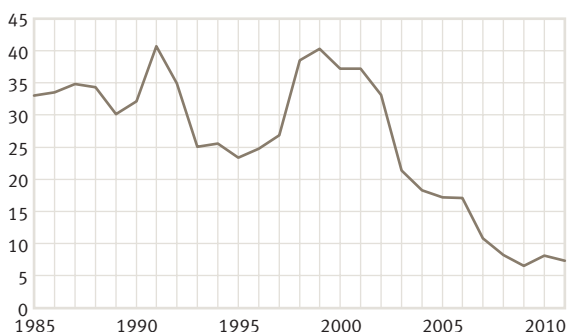

Diagram 4:6

Källa: LO (2013e), SCB och OECD

Det är allvarligt att arbetsmarknadsutbildningen har minskat så kraftigt till förmån för program som i huvudsak handlar om coachning, vägledning, kartläggning och olika, ibland oklara, jobbsökaraktiviteter. Trots att kompetens blir allt viktigare för att få ett jobb är det främst jobbsökaraktiviteter, som egentligen bör erbjudas samtliga arbetssökande oavsett om de deltar i ett program eller inte, som står till buds för programdeltagarna. Men arbetslöshet som beror på låg efterfrågan och bristande kunskaper och kompetenser kan inte lösas genom att arbetslösa söker jobb mer intensivt.

Arbetsförmedlingens prognoser visar ett stort behov av yrkesutbildad arbetskraft på fem till tio års sikt. Samtidigt är inte den reguljära vuxenutbildningen eller arbetsmarknadsutbildningen tillräckligt dimensionerade för att täcka de växande behoven av omställningsförmåga och vidareutbildning på arbetsmarknaden.

Välfärdsåtagandet – utmaning 2

Under de senaste åren har de totala offentliga inkomsterna minskat som andel av BNP. Från 57 procent 2000 till 50 procent 2000 (SCB, NR). Den viktigaste förklaringen är att inkomst- och förmögenhetsskatt från hushåll, liksom sociala avgifter och bolagsskatter, har sänkts.¹⁷

Samtidigt går vi in i en period där, för att citera Anders Knape, ordförande i SKL, ”investeringsbehoven och de demografiska behoven i kommuner och landsting ökar kraftigt.”

Demografi

Kostnaderna i välfärden styrs i mycket stor utsträckning av befolkningssammansättningen mellan olika åldersgrupper. Under 1990-talet minskade både antalet barn och ungdomar och antalet gamla med ungefär en och en halv procentenhet vardera i förhållande till befolkningen i arbetsför ålder. Därigenom frigjordes utrymme för sparande, offentlig konsumtion eller skattesänkningar.

Under 2000-talet har antalet barn och ungdomar fortsatt att minska i förhållande till befolkningen i arbetsför ålder. Antalet personer som är 65 år eller äldre har däremot ökat med 3 procentenheter i förhållande till antalet 20–64-åringar. Det ger ett grovt mått på att behovet av äldreomsorg och andra tjänster som äldre använder mycket av, har ökat.

Demografin för unga och gamla

Antal

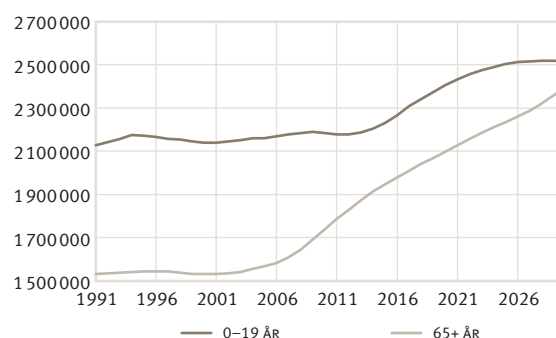

Diagram 4:7

Källa: SCB samt egna beräkningar

17 Statskontoret, ”Den offentliga sektorn i korthet – utvecklingen 2012”.

Antalet personer som är 65 år eller äldre beräknas öka i förhållande till befolkningen i arbetsför ålder de närmaste decennierna. Andelen ökar exempelvis från vad som motsvarar 33 procent år 2012 till 42 procent år 2032. Antalet barn och unga ökar från motsvarande 39 procent till 43 procent under samma period. De demografiska förändringarna innebär därför att behovet av välfärdstjänster ökar.

Brister redan i dag

Till detta kommer att vi på viktiga välfärdsområden redan i dag har stora, ej mötta behov. Detta gäller framför allt trygghetsförsäkringarna och transfereringarna, men även i vård, skola och omsorg. Behoven i den grundläggande utbildningen har vi beskrivit ovan.

Men effekterna av gamla underlåtenhetssynder blir allt mer tydliga även på andra områden. Sedan år 2000 har exempelvis kostnaderna för äldreomsorg, mätt i fasta priser, ökat med 7 procent, medan de demografiska behoven har ökat med 16 procent.¹⁸ Det finns enligt Socialstyrelsen nu starka skäl att ifrågasätta om alla äldre får den vård och omsorg de behöver för att få en skälig levnadsnivå.¹⁹ Socialstyrelsens tillsyn har visat att sex av tio inspekterade demensboenden inte hade tillräckligt med personal för att tillgodose de äldres trygghet och säkerhet nattetid. Omsorgen är ofta anpassad efter bemanningen i stället för efter de äldres behov och dygnsrytm.²⁰

Även sjukvården har allt svårare att möta medborgarnas förväntningar. På gott och ont har Sverige (endast) de tolfte högsta hälso- och sjukvårdsutgifterna per capita i OECD, enligt den senaste jämförelsen. De har dessutom över tid ökat långsammare än genomsnittet.

Resursbehov på medellång sikt

I kommunerna har demografiska förändringar i form av befolkningsökningar och förändrad befolkningsammansättning totalt sett inneburit ökade resursbehov med ungefär 0,5 procent per år under de senaste tio åren. Under de närmaste åren ökar dessa behov dubbelt så snabbt.

I SKLs beräkningar ökar kostnaderna totalt sett dessutom mer än vad befolkningsutvecklingen betingar. Så har det varit historiskt och till stor del beror det på att vi har fått en bättre sjukvård och ökad kvalitet i välfärdstjänsterna.

Från en period då grundskolans kostnader har minskat i genomsnitt med 1 procent per år (realt) mellan

18 Detta förklaras till en del av andelen äldre med hemtjänst har ökat, medan andelen i särskilt boende har minskat, liksom att fler har rätt till insatser via LSS och personlig assistans.

19 Socialstyrelsen (2011), Lägesrapport 2011 Hälso- och sjukvård och socialtjänst. Socialstyrelsen.

20 Holm, Lars-Erik och Bitte Fritzon, SKL vill stoppa regelverk som ska säkra äldres behov, DN Debatt, 2013-01-18.

Volymförändringar inom kommunala verksamheter Procent

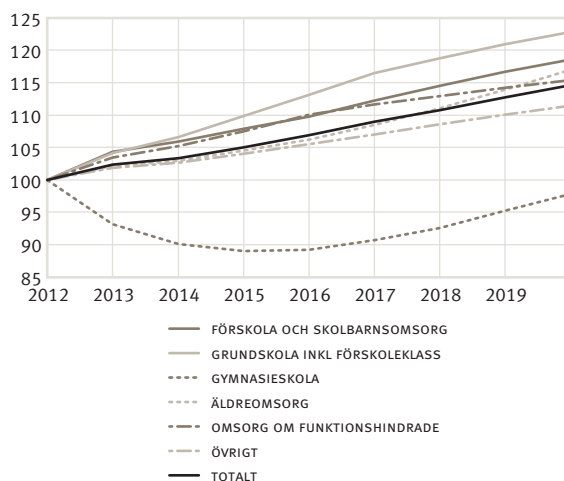

Diagram 4:8

Källa: SKL

2002–2010 har den nu börjat öka – fram till 2020 beräknar organisationen Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) att den kommer att öka med 22 procent. Motsvarande utveckling kan förutspås för i stort sett samtliga verksamheter som kommunerna ansvarar för, utom gymnasieskolan.²¹

Om kostnaderna för denna utveckling ska kunna klaras så beräknar SKL att kommunsektorn måste tillföras totalt 24 miljarder kronor fram till 2017. I antagandebilden ligger då att den kommunala konsumtionen från och med 2015 ökar i takt med demografi och en historisk trend på 0,7 procent per år, vilket innebär en real ökning på knappt 2 procent per år mellan 2012 och 2017.

Konjunkturinstitutet har gjort en beräkning av vad som krävs för att vi framöver ska behålla det offentliga åtagandet på 2013 års nivå.²² Ett bibehållet offentligt åtagande innebär att statens och kommunernas konsumtionsutgifter skrivs fram med den demografiskt betingade efterfrågan på offentliga tjänster, att offentliga investeringar skrivs fram med utvecklingen av potentiell BNP i löpande priser, samt att statliga transfereringar skrivs fram med befolkningen samt nominallönen per timme. Enligt KIs beräkningar så behöver kommunsektorn tillföras motsvarande drygt 30 miljarder fram till 2017 om det offentliga åtagandet i kommunerna ska behållas.

I budgetpropositionen för 2014 föreslås inga höjningar av det generella statsbidraget till kommuner och landsting.

21 Sveriges kommuner och landsting (2013), Ekonomirapporten. Om kommunernas och landstingens ekonomi – oktober 2013.

22 Se fördjupning i Konjunkturläget mars 2013.

Finansdepartementets bild av hur skatteunderlaget utvecklas skiljer sig inte nämnvärt från SKLs. För att klara framtidens kostnadsökning utan höjda statsbidrag krävs enligt SKL att kommuner och landsting höjer skatterna med en krona. Men inte heller det ingår i Finansdepartementets kalkyl.

Resurser/behov för kommuner och landsting, exklusive skatteunderlagets utveckling, 2014–2017 Miljarder kronor

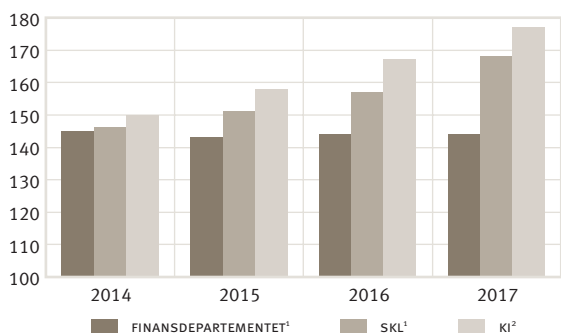

Diagram 4:9

Källa: Finansdepartementet, SKL och KI

- 1 Enbart statsbidrag.
- 2 En kombination av höjda statsbidrag och höjda skatter.

Om volymen producerade tjänster inom kommunsektorn ska öka så betyder det att sysselsättningen inom sektorn måste öka. Men i Finansdepartementets beräkningar sker inte detta. Antalet kommunfinansierade arbetade timmar ökar istället mycket svagt under perioden 2013–2017 – med 0,4 procent. Detta innebär att sysselsättningen inom kommunerna planar ut inom de närmaste åren. En stark tillväxt av sysselsättning i näringslivet innebär att den kommunfinansierade sysselsättningen faktiskt minskar som andel av total

Sysselsatta i kommunsektorn – enligt BP 2014 och SKL, Ekonomirapporten Tusental

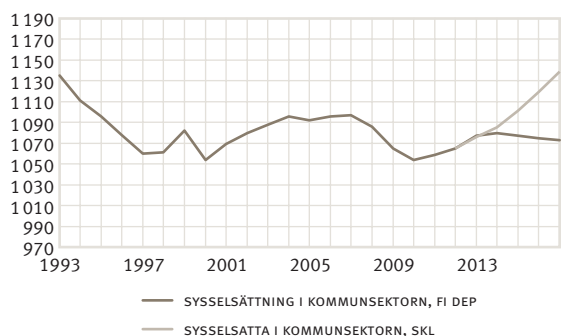

Diagram 4:10

Källa: Finansdepartementet och SKL

sysselsättning. Detta samtidigt som den andel av befolkningen som är i behov av våra välfärdssystem växer.

Hur ser då regeringen på detta? I budgetpropositionen för 2014 skriver man "Det demografiska trycket ökar under perioden. Ökningen av den kommunala konsumtionen är i genomsnitt lika stor som det demografiskt betingade trycket 2013–2017." Det betyder ungefär "läget är under kontroll", detta trots att inga höjningar av det generella statsbidraget till kommuner och landsting föreslås.

Skillnaden i synen på hur det demografiska trycket ska klaras framträder i en jämförelse mellan Finansdepartementets och SKLs prognos för sysselsättningsutvecklingen i kommunerna.

Fler personer behövs i välfärdstjänsterna när vi får en ökande andel av befolkningen som är i behov av våra välfärdssystem. I Finansdepartementets beräkningar planar i stället sysselsättningen inom kommunerna ut inom de närmaste åren. Detta är för närvarande bilden av regeringens satsningar på välfärden i framtiden.

Resursbehov på lång sikt

På riktigt lång sikt är frågan inte hur vi ska ha råd med den välfärd vi är vana vid utan vilken välfärd vi vill ha i framtiden. Konjunkturinstitutet kan nämligen visa att dagens system, och lite till, kan finansieras utan att det hotar långsiktigt hållbara offentliga finanser.

De har då räknat med oförändrad standard i offentligt tillhandahållna tjänster, i bemärkelsen oförändrad personaltäthet. Det ger framtida generationer samma lärartäthet i skolorna, samma antal läkare per patient med mera. Beräkningarna bygger också på oförändrade implicita skattesatser, ett arbetsutbud som på lång sikt är konstant inom olika grupper av befolkningen samt en konstant ersättningsgrad i samtliga transfereringssystem.²³

Antagandet om oförändrad personaltäthet i de offentligt tillhandahållna tjänsterna utesluter inte att kvaliteten i tjänsterna kan stiga med tiden. Det följer av att ökad kvalitet i kapitalvaror, insatsvaror och offentligt inköpta tjänster leder till högre produktivitet i produktionen av de offentligt tillhandahållna tjänsterna. Efter år 2017 antas kvaliteten i tjänsterna därför stiga med 0,4 procent per år.²⁴

Den demografiska utvecklingen i SCBs befolkningsprognoser är en mycket betydelsefull drivkraft i det makroekonomiska scenariot. Sysselsättningsgrad, medelarbets-tid, med mer, antas i ett långsiktigt perspektiv vara konstanta inom olika grupper av arbetskraften. Antalet arbetade timmar per capita påverkas därmed

23 Konjunkturinstitutet (2013), Konjunkturinstitutets beräkning av långsiktig hållbarhet i de offentliga finanserna, Fördjupnings-pm nr 20 2013.

24 Den offentliga konsumtionen åren 2012–2017 följer prognosen i Konjunkturinstitutets Konjunkturläget december 2012.

bara av förändringar i sammansättningen av befolkningen i termer av ålder, kön och ursprung. Under åren fram till och med 2017 påverkas dock utvecklingen på arbetsmarknaden också av återhämtningen i ekonomin.

Den offentliga sektorns finanser är långsiktigt hållbara när det diskonterade värdet av alla framtida finansiella sparanden är lika stort som den initiala nettoskulden. Givet dagens skatte-, transfererings- och välfärdssystem så kan den offentliga sektorns primära sparande (finansiellt sparande exklusive kapitalutgifter och kapitalinkomster) försvagas permanent med motsvarande 0,7 procent av BNP och ändå vara långsiktigt hållbara.

Att den offentliga sektorns finanser är långsiktigt hållbara innebär att vi har stora möjligheter att bestämma vilken välfärd vi vill finansiera offentligt i framtiden.

Vår bedömning är att det redan nu finns behov av kvalitetsförbättringar på flera områden. Med stigande reallöner kan vi dessutom förvänta oss en stigande efterfrågan på välfärdstjänster. Det finns goda effektivitets- och fördelningsargument för offentlig finansiering av välfärdstjänsterna och det finns ett stort stöd för att finansiera omsorg, utbildning och sjukvård via skatter. Till detta kommer de demografiska förändringar som vi har redogjort för ovan. Den politiska utmaningen ligger i att svara på hur en ökad efterfrågan kan tillgodoses med offentlig finansiering.²⁵

LO-ekonomernas förslag

Kursen ligger fast

I samband med vårens ekonomiska utsikter presenterade LO-ekonomerna ett finanspolitiskt förslag, som innebar en kraftig stimulans, dels i syfte att bekämpa arbetslösheten, dels i syfte att möta långsiktiga behov inom välfärden.

Vi står fast vid vårt förslag. Konjunkturläget är i stort sett detsamma nu som i våras, vilket innebär ett oacceptabelt lågt resursutnyttjande under oacceptabelt lång tid.

Varför diskretionär finanspolitik?

Diskretionära finanspolitiska stimulanser, det vill säga finanspolitik som inte verkar genom automatiska stabilisatorer, är särskilt motiverade under vissa förhållanden.

Före finanskrisen fanns det, i tongivande kretsar, en samsyn att den om effektivaste stabiliseringspolitiken bestod av en kombination av penningpolitik och automatiska stabilisatorer. Argumentationen var att diskretionär finanspolitik motverkades av oberoende centralbanker, och att diskretionär finanspolitik, via högre

²⁵ Vi utvecklar detta resonemang i Anna-Kirsti Löfgren, "Effektiv omfördelning över livet".

räntekostnader, trängde undan privata investeringar.

Idag är vi i en annan situation, med annorlunda finanspolitiska förutsättningar. Ett antal förhållanden gör att diskretionär finanspolitik skulle kunna bli mycket effektiv:

- **Lågt resursutnyttjande.** Vår bedömning är att vi står långt från fullt resursutnyttjande, både i termer av produktion och sysselsättning. Det innebär att ökad efterfrågan, utan risk för kraftiga inflationsimpulser, skulle kunna resultera i fler arbetstillfällen och bättre kapitalanvändning. Vi ser, som vi utvecklar ovan inga tecken på att arbetsmarknaden fungerar radikalt sämre idag, än den gjorde exempelvis 2006/2007.
- **Låga styrräntor.** Riksbanken har fortfarande utrymme att sänka reporäntan från dagens 1 procent. Men troligen skulle inte ens nollränta vara tillräckligt för att inom en rimlig tidsrymd nå fullt resursutnyttjande. Det innebär inte att penningpolitiken saknar verktyg vid nollränta, men Riksbanken verkar inte intresserad av "okonventionell" penningpolitik, av den typ som nu tillämpas av framför allt Federal Reserve och Bank of England.
- **Väl fungerande lönebildning.** En väl fungerande lönebildning kännetecknas av att löneutvecklingen håller sig inom de ramar som samhällsekonomin sätter upp. När vinsterna är normala innebär det att lönerna ska öka i takt med näringslivets produktivitet samt det utrymme för näringslivets prisökningar som Riksbankens inflationsmål på 2 procent ger.
- **Stora investeringsbehov.** Jämfört med andra länder har Sverige investerat mindre i utbyggnad och underhåll av viktig infrastruktur, som järnväg. Det finns också stora underhållsbehov i stora delar av bostadsbeståndet, särskilt i miljonprogramsområdena. Bostadsinvesteringarna har varit unikt låga under lång tid.
- **Starka offentliga finanser.** Den offentliga sektorns bruttoskuld uppgick 2012 till 38,1 procent av BNP. Den offentliga sektorns finansiella förmögenhet var 2012 cirka 21 procent av BNP. Den svenska staten har möjlighet att ta långa lån till en mycket förmånlig ränta. Den genomsnittliga statslåneräntan har hittills i år varit cirka 2 procent.

Vårt paket

Vårt förslag är en satsning på 70 miljarder kronor, jämfört med 2013 års budget. 70 miljarder motsvarar cirka 2 procent av BNP.

Paketet är utformat så att det ger stora effekter på tillväxt och sysselsättning (stora multiplikatorer), samtidigt som det svarar mot de långsiktiga behoven i välfärden. Vi föreslår en kombination av permanenta och tillfälliga åtgärder, men med tyngpunkten på permanenta åtaganden, fördelat enligt tabellen nedan:

Stimulansåtgärder

Miljarder kronor

Stimulansåtgärd	Mdr kr	Varaktighet
Transfereringar till hushåll	15	Permanent
Statsbidrag till kommuner och landsting	30	Permanent
Statliga investeringar	10	Permanent
Arbetsmarknadsutbildning	5	Temporär
Bostadsinvesteringar	10	Temporär
Summa	70	

Tabell 4:2

Källa: Egna beräkningar

- **Transfereringar.** Flera av våra försäkrings- och transfereringssystem har gröpts ur under lång tid. Eftersom de är rättighetsbaserade följer de med automatik befolkningsutvecklingen. Däremot krävs det aktiva beslut för att de inte ska försämrats i förhållande till inkomstutvecklingen (åtminstone för de stora grupper som har inkomster över taken i försäkringarna). Barnbidraget har inte höjts sedan 2005. Taket i arbetslöshetsförsäkringen är i kronor lika högt idag som 2002. För att slippa liknande episoder i framtiden är det viktigt att trygghetsförsäkringar och särskilt vissa transfereringar indexeras så att de följer inkomstutvecklingen.
- **Statsbidrag till kommuner och landsting.** Vi föreslår att man höjer statsbidragen till kommuner och landsting med 30 miljarder. Det skulle göra att vi klarar både de demografiskt motiverade behoven och skapar utrymme för en permanent ambitionshöjning. På sikt bör de indexeras. Det är idag närmast omöjligt för kommunerna att veta hur deras framtida finansiering ska se ut. I den svenska politiken råder exempelvis inget samförstånd om att statsbidragen i framtiden ska utvecklas i någon viss takt, eller utgöra någon viss andel av BNP. I ett sådant läge är det svårt att fatta långsiktiga beslut och göra nödvändiga investeringar i äldreomsorgen, sjukvården, skolan och kommunal eller regional infrastruktur.
- **Arbetsmarknadspolitik.** Arbetsmarknadspolitikerna behöver ställas om, i riktning mot kompetenshöjande åtgärder och omställning. Vi föreslår att man ökar antalet platser i den yrkesförberedande arbetsmarknadsutbildningen från dagens knappa 12 000 platser till 40 000, samt fördubblar antalet platser i den förberedande arbetsmarknadsutbildningen till cirka 30 000 platser.
- **Infrastrukturinvesteringar.** De offentliga investeringarna som andel av BNP har fallit trendmässigt

sedan 1970-talet.²⁶ Mycket tyder på att investeringarna i infrastruktur är för låga.²⁷ Vi föreslår en väsentlig nivåhöjning, vilket skulle bidra till både ökad nybyggnation och ett förbättrat underhåll, inte minst av järnväg. På sikt bör de växa i takt med BNP.

- **Bostadsinvesteringar.** Den svenska bostadsförsörjningen fungerar inte. Sedan 2006 har den vuxna befolkningen ökat med mellan 50 000 och 80 000 personer per år. Samtidigt har takten i bostadsbyggandet minskat från cirka 30 000 till cirka 20 000 bostäder per år. Det finns uppenbarligen stora strukturella problem på den svenska bostadsmarknaden som behöver åtgärdas. Otillräcklig konkurrens, en krånglig planprocess och det faktum att många kommuner i storstadsregionerna helt enkelt inte vill ha fler invånare är några av de problem som har identifierats.²⁸ En klok bostadspolitik behöver innehålla både långsiktiga strukturella reformer och mer tillfälliga stimulanser för att få igång byggandet. LO-ekonomerna föreslår därför i) ett tidsbegränsat investeringsstöd till hyresrätter och studentlägenheter, ii) subvention av energiinvesteringar i bostäder, iii) utvidga ROT-avdraget, som bör vara tidsbegränsat, till att omfatta hyreshus och bostadsrättsföreningar.

Effekter av LO-ekonomernas förslag

Multiplikatorer

Vi har i vår kalkyl räknat med att stimulansprogrammet på 70 miljarder leder till en BNP-effekt på 81 miljarder kronor. Multiplikatoreffekten av vår satsning är alltså cirka 1,2. Storleken på effekten beror av de antaganden vi gör om import- och sparläckage, samt investeringsbenägenhet. Det är viktigt att poängtera att multiplikatoreffektens storlek är mycket osäker. I den nationalekonomiska forskningslitteraturen finns det ett relativt stort intervall när det gäller skattningar av effekter på BNP av finanspolitiska stimulanser.²⁹

Sambandens riktning är dock relativt entydiga. När resursutnyttjandet är lågt/arbetslösheten hög är det rimligt att anta att penningpolitiken inte kommer att söka motverka den diskretionära finanspolitiken. Utgiftsökningar, särskilt av den typ vi föreslår, får större effekt än skattesänkningar, eftersom de oftast inte har något "sparläckage". Skattesänkningar som riktar sig till individer som inte har ett uppdämt konsumtionsbehov medför ofta att individerna sparar en stor del av skattesänkningen och multiplikatorn blir då låg.

Kontra regeringen

Jämfört med regeringens förslag i budgetpropositionen

26 Finanspolitiska rådet, "Svensk finanspolitik 2012".

27 SNS, Konjunkturrådets rapport 2012, "Enkla regler, svåra tider – behöver stabiliseringspolitiken förändras?"

28 Se ex. Hans Lind, "Vad händer på bostadsmarknaden?", SNS Analys nr 10.

29 *Fiscal multipliers and the state of the economy*, IMF Working Paper WP/12/286.

tyder det mesta på att vårt förslag, krona för krona, ger betydligt större sysselsättningseffekt.

Regeringens förslag är helt inriktat på skattesänkningar, där merparten går till individer som idag inte upplever några kreditrestriktioner och därför inte kommer att göra några större förändringar av sitt konsumtionsbeteende, utan snarare stärka sina balansräkningar – det vill säga regeringens förslag kommer att resultera i ett omfattande sparläckage. De påståenden som förts fram om att budgeten har som syfte att "skjuta in mer energi" i ekonomin har därför låg trovärdighet.

En central faktor, som över huvudtaget inte nämns i budgetpropositionen, är hur Riksbanken kan tänkas reagera. Majoriteten i Riksbankens direktions styrs, som vi tidigare har konstaterat, i hög grad av oro för bopriser och hushållens skuldsättning. Det är rimligt att anta att regeringens "stimulanspaket" har potentiellt större negativa effekter ur ett penningpolitiskt perspektiv än LO-ekonomernas, vars förslag kommer att ha obefintlig effekt på hushållens skuldsättning.

Vice riksbankschef Per Jansson bekräftar detta genom ett uttalande i det penningpolitiska protokollet från i september 2013: "de väntade skattelättnaderna och den allmänt sett starkare konjunkturen är faktorer som kan förväntas bidra till fortsatta uppgångar i både priser och utlåning."

Riksbankschefen Stefan Ingves har vid flera tillfällen uttryckt att brist på bostäder bidrar till att driva upp bopriser/skuldsättning. LO-ekonomernas förslag, som till väsentlig del består av resurser till infrastruktur- och bostadsinvesteringar, skulle naturligtvis bidra positivt både till möjligheterna till arbetspendling och ett bättre bostadstutbud, och därigenom minska riskerna för en överhettad bostadsmarknad.

Detta ger oss anledning att tro att multiplikatorerna för våra förslag, utöver de skäl vi redan har angivit, kommer att vara större än regeringens.

Sysselsättningseffekter

Vi bedömer att vårt stimulanspaket, när det ger maximal effekt, skulle kunna öka sysselsättningen med drygt 100 000 personer jämfört med en helt neutral finanspolitik. Det skulle innebära att arbetslösheten sjunker med cirka 2 procentenheter.

Det går inte att veta vilken nivå på arbetslösheten som är förenlig med full sysselsättning. En period med hög efterfrågan, i kombination med strukturellt riktiga satsningar, bör kunna innebära en arbetslöshet som väsentligt underskriver 6 procent.

Bland ekonomiska bedömare finns det vitt skilda uppfattningar av vad som utgör en långsiktigt hållbar arbetslöshet.

Finansdepartementet bedömer att "jämviktsarbetslösheten" 2017 är cirka 5,7 procent. Enligt Riksbanken

ligger den "långsiktigt hållbara arbetslösheten" istället i intervallet 5 till 7,5 procent, det vill säga med en mittpunkt på 6,25 procent. Konjunkturinstitutet har skattat den till 6 procent.³⁰

Offentliga finanser

De åtgärder vi föreslår leder till en varaktig försämring av det offentliga finansiella sparandet med 55 miljarder kronor. I förhållande till regeringens budgetproposition föreslår vi därmed ytterligare 45 miljarder kronor i ofinansierade åtgärder, varav 30 miljarder är permanenta.

Det är viktigt att komma ihåg att en av poängerna med vårt förslag är att det, åtminstone de närmaste åren, behöver vara ofinansierat, just för att ge de stimulanseffekter på tillväxt och sysselsättning vi eftersträvar.

Överskottsmålet (saldomålet) innebär att de offentliga finanserna ska visa ett genomsnittligt överskott på en procent av BNP över en konjunkturcykel. Enligt vår bedömning kommer det att dröja flera år innan vi återigen har ett normalt resursutnyttjande. Fram till dess är det angeläget att de offentliga finanserna visar ett negativt finansiellt sparande, för att stötta den ekonomiska utvecklingen. Samtidigt är vi på väg in i den situation med demografiska förändringar, som överskottsmålet kom till för att hantera. Vi måste därför i närtid se över saldomålets utformning, så att det anpassas till de nya förutsättningarna. Vill vi stå kvar vid saldomålets nuvarande utformning kommer det att kräva ett högre skatteuttag när vi når ett mer balanserat ekonomiskt läge. Enligt Konjunkturinstitutets beräkningar från i våras kommer det att krävas skattehöjningar på 74 miljarder kronor (årsbasis) fram till 2017 för att vi ska kunna klara dagens saldomål, givet ungefär de förslag regeringen lade fram i höstens budgetproposition.

LO-ekonomerna anser att det bör finnas ett mål för det offentliga saldodot. Nivån på målet behöver dock ses över regelbundet.

³⁰ Finansdepartementet: Prop. 2013/14:1 Bilaga 2, s. 11; Riksbanken: fördjupningen "Den långsiktiga utvecklingen på svensk arbetsmarknad" i Penningpolitisk rapport, juli 2012; Konjunkturinstitutet: fördjupningen "Konjunkturinstitutets bedömning av jämviktsarbetslösheten" i Konjunkturläget december 2011.

Ekonomiska utsikter

LO-ekonomerna har sedan 1947 publicerat en serie konjunkturrapporter, *Ekonomiska utsikter*. Rapporterna kommer två gånger om året, vår och höst.

I *Ekonomiska utsikter* analyserar och diskuterar LO-ekonomerna den samhällsekonomiska utvecklingen i Sverige och omvärlden.

En viktig uppgift för LO-ekonomerna är att påverka den samhällsekonomiska debatten. I rapportserien presenteras analyser och argument som bygger på arbetarrörelsens grundläggande värderingar, med LO-förbundens medlemmar i fokus. Den ekonomiska debatten i vårt samhälle präglas ofta av andra värderingar. *Ekonomiska utsikter* bidrar därmed till att bredda och nyansera den samhällsekonomiska debatten, ge motbilder, alternativa analyser och nya argument.

Rapporten beställs från LO-distribution:

lo@strombergdistribution.se

Telefax: 026-24 90 26

November 2013

ISBN 978-91-566-2903-7

www.lo.se